

Національна академія державного управління
при Президентіві України

*Управління організації фундаментальних
та прикладних досліджень*

*Дніпропетровський регіональний інститут
державного управління*

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
РЕГІОНІВ У КОНТЕКСТІ АКТИВІЗАЦІЇ
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ**

Київ
2013

УДК 332.146.2(477):009.12(477)
3-12

*Схвалено Вченою радою Національної академії
державного управління при Президентові України
(протокол № 203/5-12 від 4 липня 2013 р.)*

Авторський колектив:

***О. Ю. Бобровська, Т. О. Савостенко, І. Е. Польська, В. І. Попруга,
К. М. Огданський, Л. Г. Шевченко, О. В. Каховська, О. В. Курінний,
О. Ю. Матвєєва.***

Рецензенти:

Ю. В. Орловська, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародної економіки Придніпровської державної академії будівництва та архітектури;

І. А. Чикаренко, кандидат наук з державного управління, начальник управління з навчальної та методичної роботи ДРІДУ НАДУ.

**Забезпечення конкурентоспроможності регіонів у контексті
3-12 активізації економічного розвитку / О. Ю. Бобровська, Т. О. Савостенко, І. Е. Польська [та ін.] ; за заг. ред. О. Ю. Бобровської. –
Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2013. – 48 с.**

Видання містить результати НДР за темою “Інноваційні підходи до забезпечення конкурентоспроможності регіонів в контексті активізації економічного розвитку” (ДР № 0112U001640), яка виконується в рамках Комплексного наукового проекту НАДУ при Президентові України.

Поглиблено теоретико-методологічні засади формування і адаптації конкурентоспроможності регіонів до вимог активізації економічного розвитку; здійснено діагностику стану і потенціалу розвитку регіональних фінансів як інформаційно-аналітичної бази для оцінки конкурентоспроможності регіону тощо.

Розраховано на фахівців державних органів управління, науковців та практиків регіонального управління, аспірантів, слухачів НАДУ при Президентові України.

УДК 332.146.2(477):009.12(477)

Вступ

Процеси глобалізації та регіоналізації суттєво вплинули на підвищення ролі національних регіонів, проявом чого є набуття нових якостей регіонами, однією з яких є конкурентоспроможність, а також надання їм статусу самостійних суб'єктів, що формують власну стратегію розвитку в економічному просторі держави та за її межами. Досягнення конкурентоспроможності для регіону як суб'єкта конкурентної боротьби передбачає підвищення ефективності його розвитку. Конкурентоспроможність регіону означає здатність економіки регіону передбачати зовнішні та внутрішні виклики шляхом створення нових економічних можливостей за рахунок використання стійких конкурентних переваг регіону та успішно адаптовуватися до них; визначати його роль і місце в економічному просторі країни та на світовому ринку товарів і послуг, тобто це здатність регіону випереджати інші регіони за окремими соціально-економічними показниками.

Визначення сутності конкурентоспроможності регіону, фактори та напрями її забезпечення знайшли відображення в наукових працях П.Беленького, І.Брикової, В.Видяпіна, В.Воротіна, Т.Ігнатової, В.Куйбіди, Р.Фатхудинова, О.Швиданенка, Л.Шеховцевої та ін. Методики оцінки її рівня досліджували В.Андреев, В.Антонов, Н.Булах, Т.Гончарук, В.Підвисоцький та ін. Забезпечення та підвищення конкурентоспроможності регіонів різного рівня розглянуто у роботах вітчизняних фахівців: Б.Адамова, В.Василенка, В.Гейця, М.Долішнього, Б.Кліяненка, В.Максимова, Т.Максимової, В.Мамутова, С.Мочерного, Л.Савельєва, Т.Уманець, М.Чумаченка та ін.

Вивченню проблем, пов'язаних із формуванням, підвищенням рівня, методичним забезпеченням, дослідженням окремих аспектів конкурентоспроможності регіонів, присвятили наукові роботи такі вітчизняні вчені, як В.Артеменко, В.Безугла, В.Підвисоцький, Є.Лазарева, З.Герасимчук, Л.Ковальська, Н.Яблонська, О.Кузьмін та ін.

Глобалізація та регіоналізація, з одного боку, й обмеженість факторів економічного розвитку (капіталу та кваліфікованої робочої сили) – з іншого об'єктивно породжують конкуренцію між регіонами за створення сприятливих умов ведення бізнесу й проживання населення. Інвестиції у виробництво й трудові ресурси закономірно надходять у найбільш конкурентоспроможні регіони. Підвищення конкурентоспроможності регіону сьогодні вкрай актуальне, оскільки в сучасних умовах саме це стає вирішальним фактором

розвитку економіки й однією з основних цілей стратегії розвитку регіону. В сучасних умовах становлення регіонів як самостійних суб'єктів економічних відносин породжує цілу низку проблем та суперечностей, одним з шляхів вирішення яких є підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів. Конкуренція між регіонами здійснюється у різних сферах, починаючи із зі створення сприятливих умов для життя населення і ведення бізнесу і закінчуючи залученням інвестицій. Перемагають у такій конкурентній боротьбі ті регіони, показники конкурентоспроможності яких кількісно та якісно відрізняється від інших регіонів. У зв'язку з цим важливо значення має визначення показників конкурентоспроможності регіонів, які відображають її рівень, та факторів, від яких вона найбільшою мірою залежить. Визначення на основі цих показників та факторів конкурентних переваг стає важливим носієм інформації про конкурентоспроможність регіону.

Поряд із зумовленими чинниками, такими як географічне положення та забезпеченість природними ресурсами, які продовжують відігравати важливу роль у формуванні конкурентних позицій регіону, все більше значення мають такі складові успіху, які є результатом спільних зусиль регіональних влад, бізнесу та громадських організацій. Саме ці інститути і успішність їх співробітництва можуть забезпечити потрібну якість таких складових конкурентних позицій, як інституційне середовище, людський і суспільний капітал, внутрішня інтеграція регіонального простору. Слід розуміти, що динамічність сучасного розвитку і мінливість кон'юнктури внутрішнього і зовнішнього ринків роблять конкурентні переваги недовговічними. Тому інструментом конкурентної боротьби регіональної влади має бути постійна робота щодо посилення існуючих, виявлення і забезпечення нових конкурентних переваг території, створення комплексу умов для соціального та економічного розвитку.

Необхідність розробки інноваційних підходів до забезпечення конкурентоспроможності регіонів в контексті активізації економічного розвитку пов'язана, насамперед, з відсутністю ефективного регіонального управління в Україні, здатного забезпечувати конкурентоспроможність регіонів в умовах посилення територіальної конкуренції та обмеженості ресурсів. Визначення ролі держави, регіонів та суб'єктів локального рівня, а також засад їх взаємодії у процесах управління конкурентоспроможністю регіону створить наукове підґрунтя для вироблення відповідної державної регіональної політики.

1. Еволюція теоретичних положень щодо поняття “конкурентоспроможність регіонів” і його сучасний концепт

Глобалізація відводить регіонам якісно нову роль в економіці, висуваючи перед ними нові завдання щодо утримання якомога вищих показників конкурентоспроможності у національному та міжнародному вимірах. Регіони стають рівноправними суб'єктами економічних відносин, що породжує відповідну конкурентну боротьбу між ними.

Прогресивне посилення тенденцій глобалізації обумовлює формування нової парадигми регіонального розвитку, яка ґрунтується на створенні умов для саморозвитку територій, ефективному використанні їх конкурентних переваг, що потребує більш глибокого осмислення концепції конкурентоспроможності регіону. У цьому контексті першочерговим завданням видається здійснення ґрунтового аналізу терміна “конкурентоспроможність регіону” як складного та багатофакторного поняття сучасної економічної науки та науки державного управління.

Трактування даного поняття знаходимо у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних авторів, зокрема, І.Бегга, Б.Гардінера, Р.Камані, М.Кітінга, Р.Мартіна, М.Портера, А.Сочі, П.Тайлера, Р.Челліні, а також О.Агафоненка, О.Алимова, Г.Антонюк, І.Брикової, І.Бріченко, З.Герасимчук, В.Гусарова, І.Дегтярьової, Н.Жилевої, В.Ємченка, Л.Ковальської, В.Кожевникової, Т.Праченко, О.Рибакової, В.Шпильової. Проте єдиного підходу до пояснення сутності поняття “конкурентоспроможність регіону” у них не знаходимо. Аналіз джерельної бази виокремленого напрямку дослідження, представленої, зокрема, роботами вище зазначених авторів, виявив, що проблема визначення регіональної конкурентоспроможності, так само, як і питання забезпечення регіонального розвитку, є однією з найбільш пріоритетних у вітчизняній науковій думці. Але ці питання не часто піддаються дослідженню у їх взаємозв'язку. В науковій думці неактивно наголошується на їх схожій природі та взаємообумовленості, що актуалізує здійснення наукового пошуку у цьому напрямі.

Поміченою в результаті аналізу джерельної бази дослідження тенденцією є спостереження, що однією з центральних проблем сучасної теорії конкуренції та конкурентоспроможності є по-

шук відповіді на питання: чи виступають регіони безпосередньо в якості конкурентного середовища діяльності окремих підприємств або ж вони є “самостійними учасниками глобальних конкурентних відносин” [7]. Прихильники першого підходу, схильні до ідентифікації понять “регіон” та “територія”, зазначають, що територія характеризується певними постійними фізичними характеристиками, які неможливо змінювати адекватно динаміці ринкової кон’юнктури, що лежить в основі конкурентного процесу. Тобто в даному випадку регіон-територія з усіма властивими йому характеристиками виступає виключно місцем розміщення та функціонування окремих підприємств. Інший підхід до розгляду конкурентоспроможності базується на визнанні регіонів самостійними учасниками глобальних конкурентних відносин. За таким підходом регіони, функціонуючи в глобальній економіці, не лише виступають економічним ареалом діяльності місцевих компаній, а й відіграють ключову роль у процесі акумуляції та дифузії знань, сприяють інтеркорпоративній взаємодії та виникненню новітніх форм бізнесу, тобто виступають активними самостійними суб’єктами конкурентних відносин [50, с. 2395]. Обидва підходи, розвинуті представниками вітчизняної та зарубіжної наукової думки, представлені у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

**Інваріантність наукових поглядів щодо визначення поняття
“конкурентоспроможність регіону”
[2–4; 7; 13; 15; 18; 19; 33; 46; 48–53; 56]**

Підхід до визначення поняття “конкурентоспроможність регіону”	Джерело
1	2
<i>1. Регіональна конкурентоспроможність розглядається авторами як агрегований показник конкурентоспроможності локальних фірм. Даний підхід базується на визнанні “розбіжності в економічних інтересах фірм та регіонів, в яких вони функціонують”</i> [Помилка! Джерело посилання не знайдено.]	
Конкурентоспроможність регіону – це здатність регіональної економічної системи оптимізувати локальні ресурси для того, щоб успішно конкурувати на національному та міжнародному ринках та адекватно й оперативно реагувати на зміни, що відбуваються на цих ринках”	A Study on the Factors of Regional Competitiveness. A draft final report for The European Comission Directorate-General Regional Policy. – Access mode : ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/3cr/competitiveness.pdf. – Title from screen
Регіональна конкурентоспроможність – це здатність регіону виробляти такі товари та послуги, які користуються попитом на міжнародних ринках, та водночас забезпечують стабільний і високий рівень прибутків місцевого населення; або здатність регіону в умовах зовнішньої конкуренції забезпечувати відносно високий рівень прибутків та зайнятості	Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of Regions in the European Union, Brussels, 1999. – Access mode : ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/imo_en.pdf. – Title from screen

Продовження табл. 1.1

1	2
Конкурентоспроможність регіону – продуктивність використання регіональних ресурсів, і, в першу чергу, робочої сили та капіталу, по відношенню до інших регіонів, що є результатом зростання валового регіонального продукту, а також його динамікою	Алимов О. М. Конкурентоспроможність національної економіки / О. М. Алимов, В. Н. Смченко. – НАН України. – К.: Ін-т економіки. – 2001. – 59 с.
Конкурентоспроможність регіону визначається рівнем продуктивності праці, оскільки висока продуктивність гарантує високий рівень заробітної плати, стабільність національної валюти, прибутковість капіталу та, як наслідок, підвищення стандартів життя населення	Porter M. Competitiveness: Moving to the Next Stage / Porter M., Ketels C. – DTI Economics Paper 3. – London : Department of Trade and Industry. – 2003. – Access mode : https://members.weforum.org/pdf/GCR08/Chapter%201.2.pdf
Конкурентоспроможність регіону – це взаємодія системи продуктивних сил, відносин господарювання, інституційних форм цієї взаємодії, що виражається в отриманні синергетичного ефекту господарювання регіону	Гусаров В. С. Формирование конкурентоспособности региона на современном этапе Российской Федерации (На материалах Республики Коми) [Электронный ресурс] / В. С. Гусаров : дис. к.э.н. : 08.00.05 : – М.: МЭИ. 2004. – 185 с. – Режим доступа : http://www.dslib.net/economika-xoziajstva/ gusarov.html
Конкурентоспроможність регіону – це його здатність виробляти і реалізовувати на ринку конкурентний набір продукції (товарів і послуг), який повинен бути кращим у порівнянні з відповідною продукцією інших регіонів	Кожевникова В. Д. Конкурентоспроможність економіки регіону / В. Д. Кожевникова // Вісн. Львівської комерційної академії. – Серія. Економіка. – Вип. 7. – Львів : Коопосвіта. – 2005. – С. 58–63.
Підвищення конкурентоспроможності регіону полягає у формуванні такої бізнес-моделі регіону, яка б, з одного боку, давала змогу розвивати перспективні сектори, де існують передумови для конкурентної переваги, але наявні місцеві ресурси не використовуються повною мірою для виробництва продукції із високою доданою вартістю, на яку існують адекватний попит і ринки збуту, а з іншого, як наслідок першого – отримувати на цій основі достатні обсяги фінансових ресурсів як для розвитку бізнесу, що створює додану вартість, так і для реалізації регіональних проєктів та програм (тобто забезпечити фінансову самодостатність регіону). конкурентоспроможність регіону на відміну від конкурентоспроможності національної економіки характеризується непрямою конкуренцією регіонів в межах єдиної економічної системи. Регіон вважається конкурентоспроможним, якщо його участь у підвищенні міжнародної конкурентоспроможності країни є вагомою	Агафоненко О. Ю. Определение показателей и критерия эффективности региональной конкурентоспособности / О. Ю. Агафоненко // Экономика: проблемы теории та практики : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2007. – Вип. 226. – Т. II. – С. 395–404.
Міжнародна конкурентоспроможність регіону – це здатність регіону в умовах зовнішньої конкуренції на основі ефективного використання традиційних та створення унікальних ресурсів локального розвитку стимулювати підвищення продуктивності виробництва та рівня життя місцевого населення у довгостроковій перспективі	Брикова І. В. Теоретичні основи міжнародної конкурентоспроможності регіону / І. В. Брикова. – Режим доступу : www.kneu.kiev.ua/data/upload/publication/main/ua/124/konkuren_region_u.doc
Конкурентоспроможність регіону – категорія, яка виникає за рахунок активізації внутрішніх можливостей регіону. Це складне економічне явище, адже досить важко визначити проблеми та перспективи розвитку певного економіко-територіального об'єднання, для того, щоб потенційні інвестори могли оцінити доцільність реалізації певних інноваційно-інвестиційних проєктів в даному регіоні	Вахович І. М. Обґрунтування ендегенних факторів впливу на конкурентоспроможність регіону / І. М. Вахович, Л. В. Кулик // Економічні науки // зб. наук. пр. – Луцьк : ЛНТУ. – Вип. 5 (17). – Ч. 2. – Луцьк : ЛНТУ. – 2008. – 360 с. – (Серія: Регіональна економіка). – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/ Soc_Gum/En/RE/2008_5_2/

Продовження табл. 1.1

1	2
Конкурентоспроможність регіонів розглядається як потенційні можливості вести конкуренцію, а конкурентна перевага – як наявність певних вищих характеристик регіону в порівнянні з іншими. Вона характеризується мікрорегіональними відмінностями за рівнем інноваційного розвитку, надходженнями прямих іноземних інвестицій, розвитком малого та середнього підприємництва, розвитком інфраструктури, наявністю кваліфікованих кадрів, рівнем продуктивності праці та зайнятості	Пращенко Т. О. Фактори та передумови формування конкурентоспроможності регіонів / Т. О. Пращенко. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vmsu/2008-01/08fvsyaiv.htm
Конкурентоспроможність регіону – це обумовлене економічними, соціальними, політичними та іншими факторами становище регіону та його окремих товаровиробників на внутрішньому та зовнішньому ринках, що відображається через показники (індикатори), що адекватно характеризують його становище та динаміку розвитку	Шпильова В. О. Особливості конкурентоспроможності регіонів в умовах України / В. О. Шпильова // Збірник наукових праць ЧДТУ. – Черкаси : ЧДТУ. – 2009. – № 24. – С. 184–187. – (Серія: Економічні науки).
Конкурентоспроможність регіону характеризується сукупністю показників функціонування галузей і діяльності виробничих структур, що визначають їх стабільний розвиток і успіх у конкурентній боротьбі на внутрішньому та зовнішньому ринках. Вона оцінюється рівнем конкурентоспроможності окремих його підприємств і їх продукції	Рибаківа О. В. Конкуренція і конкурентоспроможність : економічна суть та фактори підвищення / О. В. Рибаківа // Наук. вісн. АМУ. – 2009. – № 7. – (Серія: Економіка). – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_ekon/2009_7/09rovaif.pdf
Конкурентоспроможність регіону в умовах посилення суперечностей глобалізації виступає як готовність відповідати на виклики глобального середовища; здатність адаптуватися до зміни умов, до пошуку і захисту локальних конкурентних переваг, підтримання або покращення позицій регіону в глобальній конкуренції	Жуляєва Н. М. Механізм підвищення конкурентоспроможності регіону в умовах глобалізації / Н. М. Жуляєва // Сталий розвиток економіки : всеукр. науково-виробн. журн. – 2011. – № 1. – С. 124–128.
2. Конкурентоспроможність регіону розглядається як похідна функція від показника макроекономічної, тобто національної, конкурентоспроможності	
Конкурентоспроможність регіону не є простою інтерпретацією ані макроекономічної, ані мікроекономічної конкурентоспроможності, тобто регіони не можна аналізувати ані як просту сукупність компаній, ані як спрощену модель національної економіки	Cellini R. Pop competitiveness / Cellini R, Soci A. – Banca Nazionale del Lavoro : Quarterly Review. – LV 220. – P. 71 – 101. – Access mode : http://www.banksdaily.com/info/bnl
Конкурентоспроможність регіону індукується такими показниками, як продуктивність і зайнятість, та характеризується якістю життя місцевого населення. Основними факторами регіональної конкурентоспроможності виступають зміни у співвідношенні секторів економічної діяльності та макровплив на регіон, характеристики локальних компаній, бізнес-середовище та здатність до інновацій	Begg I. Cities and competitiveness. Urban Studies / I. Begg. – 1999. – Vol. 36. – P. 795–809.
Конкурентоспроможність регіону представлена деревом факторів впливу на формування добробуту, високих стандартів життя та соціалізацію економічної системи	ECORYS. The Competitiveness of Places and Spaces. – Rotterdam/Leeds/Birmingham/Brussels. – 2004. – Access mode : www.isras.ru/files/File/Socis/2009-02/Brunezkene_08.pdf
Конкурентоспроможність регіону розглядається крізь призму чинників, що впливають на неї. Г.Я. Антонюк виділяє дві групи таких чинників. До першої групи належать чинники що випадають зі сфери контролю органів місцевого і регіонального управління: національна політична стабільність, загальнодер-	Антонюк Г. Я. Теоретико-методологічні основи дослідження конкурентоспроможності регіону / Г. Я. Антонюк // Наук. пр. ЧДУ ім. П. Могили. – 2007. – Вип. 59. – Т. 72. – С. 118–124. – (Серія: Економіка).

Закінчення табл. 1.1

1	2
жавна система оподаткування, тарифи, розвиток трудових ресурсів, стимулювання промисловості тощо. До другої групи належать чинники, які знаходяться у компетенції органів місцевого і регіонального управління: партнерство приватного і державного секторів, створення ділових асоціацій (в яких беруть участь муніципалітети), розбудова ефективної місцевої інфраструктури, промислових зон, мереж	
Конкурентоспроможність регіону – можливості регіону забезпечити конкурентні переваги у продуктивному використанні ресурсів та благ задля підвищення людського розвитку не порушуючи економічної безпеки інших регіонів та країни в цілому шляхом суперництва	Ковальська Л. Л. Конкурентоспроможність регіону : теорія, методологія, практика : монографія / З. В. Герасимчук, Л. Л. Ковальська. – Луцьк : ЛНТУ, 2008. – 280 с.
Конкурентоспроможність регіону визначається утворенням та використанням регіональних конкурентних переваг, взаємовигідних взаємовідносин з вітчизняними і зарубіжними економічними суб'єктами, органами державної влади та органами місцевого самоврядування, суб'єктами підприємництва	Дегтярьова І. О. Фактори підвищення конкурентоспроможності сучасного регіону / І. О. Дегтярьова. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Dutp/20091/doc_pdf/Degtyareval_O.pdf
Конкурентоспроможність регіонального соціально-економічного комплексу є складною соціально-економічною категорією, яка випливає з теорії регіонального розвитку та теорії його просторової побудови. Лише за умов випереджального соціально-економічного зростання та інституційно-організаційного вдосконалення всіх складових системи регіону конкурентоспроможність регіону набуває реального значення і може утримуватися у довгостроковому періоді	Бріченко І. Г. Концепти визначення конкурентоспроможності регіону / І. Г. Бріченко, Е. Ф. Юрас // Наук. вісн. Ужгород. ун-ту. – 2011. – Спецвип. 33. – Ч. 4. – С. 67–71. – (Серія: Економіка).

Як видно з табл. 1.1, у науковій думці сформувалося два підходи до трактування терміну “конкурентоспроможність регіону”. Згідно з першим підходом, регіональна конкурентоспроможність розглядається науковцями як агрегований показник конкурентоспроможності локальних фірм. Даний підхід базується на визнанні різниці в інтересах підприємств та регіонів, у яких вони функціонують. Один з першодослідників регіональної конкурентоспроможності М.Портер пропонує визначати її рівнем продуктивності праці, оскільки висока продуктивність гарантує високий рівень заробітної плати, стабільність національної валюти, прибутковість капіталу та, як наслідок, підвищення стандартів життя населення [56]. Визначаючи критерії підвищення конкурентоспроможності, його послідовник, український дослідник О.Ю.Агафоненко наголошує на необхідності формування такої “бізнес-моделі регіону, яка б, з одного боку, давала змогу розвивати перспективні сектори, де існують передумови для конкурентної переваги, але наявні місцеві ресурси не використовуються повною

мірою для виробництва продукції із високою доданою вартістю, на яку існують адекватний попит і ринки збуту (особливо за межами регіону), а з іншого, як наслідок першого – отримувати на цій основі достатні обсяги фінансових ресурсів як для розвитку власне бізнесу, що створює цю додану вартість, так і для реалізації регіональних проектів та програм (тобто забезпечити фінансову самодостатність регіону)” [2, с. 395].

На переконання В.Д.Кожевникової, конкурентоспроможність регіону – це його здатність виробляти і реалізовувати на ринку конкурентний набір продукції (товарів і послуг), який повинен бути кращим у порівнянні з відповідною продукцією інших регіонів [19, с. 59]. Н.М.Жиляєва підходить до її розгляду з позицій теорії глобалізації, представляючи конкурентоспроможність регіону готовністю відповідати на виклики глобального середовища; здатністю адаптуватися до зміни умов, до пошуку і захисту локальних конкурентних переваг, підтримання або покращення позиції регіону в глобальній конкуренції [15, с. 124–125]. В.О.Шпильова розглядає конкурентоспроможність регіону як обумовлене економічними, соціальними, політичними та іншими факторами становище регіону і його окремих товаровиробників на внутрішньому та зовнішньому ринках, що відображається через показники (індикатори), які адекватно характеризують його становище та динаміку розвитку [46, с. 184].

О.М.Алимов розширює межі уявлення про конкурентоспроможність регіону, доповнюючи її трактування необхідністю залучення трудових ресурсів: об’єктом аналізу виступає продуктивність використання регіональних ресурсів, і, в першу чергу, робочої сили та капіталу, по відношенню до інших регіонів, що є результатом зростання валового регіонального продукту, а також його динамікою [3, с. 40]. На інноваційній складовій підвищення регіональної конкурентоспроможності наголошує Т.О.Праченко, розглядаючи конкурентоспроможність регіонів як потенційні можливості вести конкуренцію [33]. З цієї позиції конкурентоспроможність регіонів характеризується міжрегіональними відмінностями за рівнем інноваційного розвитку, надходженнями прямих іноземних інвестицій, розвитком малого та середнього підприємництва, розвитком інфраструктури, наявністю кваліфікованих кадрів, рівнем продуктивності праці та зайнятості. На думку О.В.Рибакової, конкурентоспроможність регіону характеризується сукупністю показників функціонування галузей та діяльності ви-

робничих структур, що визначають їх стабільний розвиток та успіх у конкурентній боротьбі на внутрішньому й зовнішньому ринках. Її пропонується оцінювати рівнем конкурентоспроможності окремих підприємств регіону та їх продукції [38].

Таким чином, слід припустити, що виникнення першого підходу до розгляду аналізованої категорії значною мірою було обумовлено поглядами першодослідників, зокрема, М.Портера, який розглядав конкурентоспроможність як характеристику діяльності підприємства у нових умовах ринку. Формування такого уявлення, яке стало класичним у економічній науковій думці, відбувалося під впливом цілого ряду чинників, найвагомішими серед яких слід вважати ринкову перебудову національних економік багатьох європейських країн наприкінці ХХ ст., стрімкий розвиток процесів глобалізації та формування нової економіки знань, що висунули перед підприємством безліч завдань та поставили нові пріоритети розвитку. За таких нових умов на міжнародній арені почали з'являтися не лише окремі підприємства, а й регіони, які змогли виявити та розвинути власні конкурентні переваги. Відкликом на ці економічні процеси стало зародження у науковій думці другого підходу до трактування конкурентоспроможності – вже не як оцінки діяльності підприємств регіону, а як комплексної характеристики регіону.

Другий підхід передбачає розгляд категорії “конкурентоспроможність регіону” як похідної функції від показника макроекономічної, тобто національної, конкурентоспроможності. Згідно з цим підходом конкурентоспроможність регіону розуміється як здатність регіональної економічної системи оптимізувати локальні ресурси для того, щоб успішно конкурувати на національному та міжнародному ринках та адекватно й оперативно реагувати на зміни, що відбуваються на цих ринках” [48, с. 2–3]. Проте у ЄС дана категорія не визнається простою інтерпретацією ані макроекономічної, ані мікроекономічної конкурентоспроможності. Як наголошують Р. Челліні та А. Сочі, “регіони не можна аналізувати ані як просту сукупність компаній, ані як спрощену модель національної економіки” [51]. Враховуючи це, дослідники європейської асоціації Eсоgys представляють конкурентоспроможність регіону деревом факторів впливу на формування добробуту, високих стандартів життя та соціалізацію економічної системи [53, с. 11]. З іншого боку, до її розгляду підходять британські вчені В.Гардінер, Р.Мартін та П.Тайлер: на їхню думку конкурентоспроможність

регіону визначається продуктивністю праці як її ключового індикатора. На регіональному рівні продуктивність праці залежить від низки чинників (враховуючи специфіку локального бізнес-середовища), які також впливають на рівень зайнятості. Поєднання двох показників – рівня продуктивності та зайнятості – виступає “усвідомленою конкурентоспроможністю”, яка є ключовим компонентом ефективності регіонального розвитку та зростання добробуту місцевого населення [52, с. 7]. Так вважає й І.Бегг: на його думку “конкурентоспроможність регіону індукуюється такими показниками, як продуктивність та зайнятість, й характеризується якістю життя місцевого населення” [49].

Вітчизняні дослідники З.В.Герасимчук та Л.Л.Ковальська пропонують визначати конкурентоспроможність регіону як його “можливості забезпечити конкурентні переваги у продуктивному використанні ресурсів та благ задля підвищення людського розвитку не порушуючи економічної безпеки інших регіонів та країн в цілому шляхом суперництва” [18, с. 158]. Їхню точку зору щодо можливості утворення регіональних конкурентних переваг поділяє І.О.Дегтярьова, зазначаючи, що конкурентоспроможність регіону визначається утворенням та використанням регіональних конкурентних переваг, взаємовигідних взаємовідносин з вітчизняними і зарубіжними економічними суб’єктами, органами державної влади та органами місцевого самоврядування, суб’єктами підприємництва [13].

Агрегуючи результати напрацювань попередніх дослідників, сформулюємо визначення аналізованого терміну: конкурентоспроможність регіону – це позиція регіону у міжнародному рейтингу за результатами реалізації його конкурентних переваг, обумовлених економічними, політичними, соціальними факторами, а також факторами інновацій. На формування такого визначення вплинуло використання автором першого підходу, згідно з яким регіональна конкурентоспроможність розглядається як агрегований показник конкурентоспроможності локальних фірм. Проте не відкидається доцільність аналізу конкурентоспроможності регіону як похідної функції від показника національної конкурентоспроможності, що складає другий підхід до розгляду конкурентоспроможності регіону, наведений у табл. 1.1.

Конкурентоспроможність регіону як складна категорія економічної науки та науки державного управління має безліч факторів впливу, основні з яких наведено на рис. 1.1.

На ньому представлено піраміду факторів впливу на регіональну конкурентоспроможність. Очевидним є те, що у її основі знаходяться фактори розвитку людського потенціалу, зокрема, рівень здоров'я населення; ефективність ринку праці; екологічна безпека; початкова, середня, вища освіта та навчання впродовж життя. Відведення зазначеній групі факторів місця основи піраміди пояснюється високим ступенем їхнього впливу на інтегральний показник регіональної конкурентоспроможності [22, с. 58].

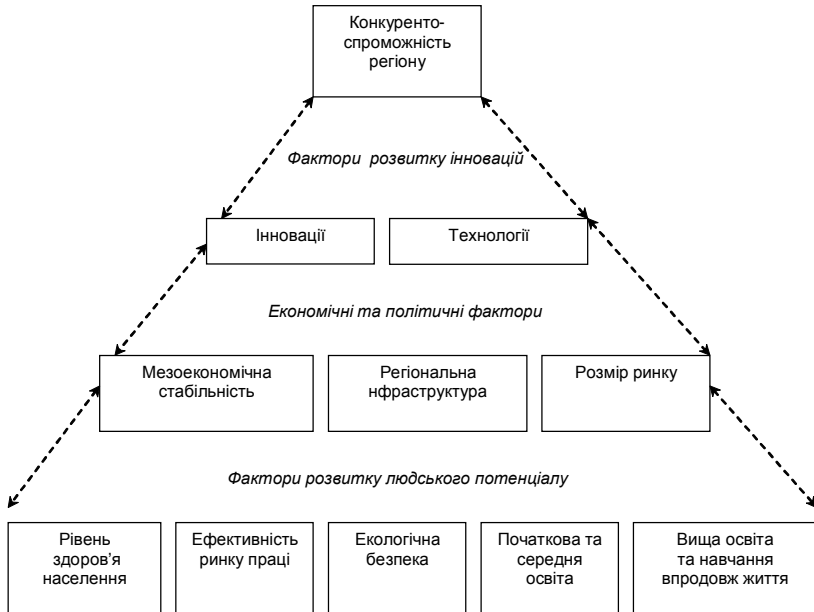

Рис. 1.1. Фактори впливу на конкурентоспроможність регіону [22, с. 58; 56]

Другу сходинку посідають економічні та політичні фактори, основними з яких є мезоекономічна стабільність, регіональна інфраструктура та розмір ринку. Ці фактори відіграють важливу роль у визначенні місця регіону у загальнонаціональному та міжнародному рейтингах через свою високу значимість для регіонального розвитку в умовах ринкової економіки.

Вершиною піраміди є фактори розвитку інновацій та технологій. Цю групу факторів вважаємо першою сходинкою до націо-

нального лідерства, адже в умовах формування “нової економіки”, заснованої на знаннях та інноваціях, саме вони мають визначати вектор руху регіонів та держав до національного та міжнародного лідерства.

Підсумовуюче вищевикладене, слід визнати складність та багатофакторність поняття “конкурентоспроможність регіону”, що розширює межі його наукового осмислення. Конкурентоспроможність регіону – це позиція регіону у міжнародному рейтингу за результатами реалізації його конкурентних переваг, обумовлених економічними, політичними, соціальними факторами, а також факторами інновацій.

Уявляючи конкурентоспроможність регіону пірамідою відповідних факторів впливу, слід припустити, що ці фактори визначають позицію регіону у міжнародному рейтингу. В умовах “нової економіки” та економіки знань, на перше місце виходять фактори інновацій та технологій, які забезпечують високий рейтинг регіону у загальнонаціональному та міжнародному вимірах.

2. Категорія “активізація економічного розвитку” в системі оцінок регіонального управління

Реальністю сучасного світу є беззаперечне визнання світовою спільнотою соціального призначення держави і звернення в силу цього, як ніколи раніше, до соціальних аспектів суспільної динаміки. Подібна зорієнтованість вимагає відповідної трансформації політичної, економічної та соціальної систем будь-якої країни і об’єктивно зумовлює необхідність формування сучасної моделі управління суспільним розвитком. Відомо, що стан господарського комплексу і рівень задіяння його потенціалу на потреби соціалізації економіки повною мірою залежать від того наскільки своєчасно та ефективно держава виконує свої управлінсько-регулятивні функції.

Всі здобутки як і нагромадження загальнодержавних проблем соціально-економічної динаміки проявляється в найбільш очевидній і зрозумілій формі через призму регіонів. Це пов’язано зі схожістю економіки регіону з національною економікою і можливостями застосування до нього макроекономічних теорій і, зокрема, тих, які ставлять в центр уваги формування цивілізаційних основ життя. Сучасна економічна думка активно розробляє методи адекватного відтворення нової якості управління. В принципо-

во нових умовах слід відійти від стереотипів політичного характеру і віднайти новий за методологічним рівнем погляд на реальність управлінської діяльності.

У зв'язку з перспективами щодо посилення значимості управління на регіональному рівні достатньою методологічною базою для узагальнення сприймаються наукові підходи до встановлення його сутності та оцінки результативності через розгляд безперервної серії специфічних дій та отримуваних результатів.

Досить представницька група дослідників пов'язують управлінську діяльність з комплексом заходів по усуненню деструкцій і забезпеченню програмованого розвитку. Серед них слід виділити Р.Петухова та В.Волосних, які уявляють управління “системою цілеспрямованих заходів” [32, с. 19]. Інший фахівець Ф.Хміль в академічному підручнику по управлінню персоналом наполягає, що управління це “скоординована система заходів” [2, с. 21]. Література вміщує й тлумачення конкретизовані до державного управління та управління на місцевому рівні. Так, в навчальному посібнику російського видання щодо державного та муніципального управління, започаткована формула, за якою управління як похідна від влади “відтворює комплекс урядових акцій ...” [39, с. 18].

І, хоча авторські тлумачення не надають складових “системи чи то комплексу заходів”, і залишають проблему їх розкриття нібито не вирішеною, тим не менше вони постають уявно в якості чогось порівняно завершеного для якогось відтинку часу і конкретного. Мабуть без великої помилки їх можна ототожнити з “проектом досягнення регіоном чи то іншою адміністративно-територіальною одиницею конкретних економічних і соціальних результатів”, “планом або програмою економічного й соціального розвитку регіону”. Підставою до такого припущення є визначення, які надаються категоріям “план”, “програма”, “проект”. За своїм змістовним значенням термін “план” пов'язується з розкриттям цілей, змісту, обсягу, методів, послідовності та термінів виконання якоїсь роботи [27, с. 391, 392]. У навчальних посібниках цьому поняттю надається значення “плану дій, послідовності тих чи інших заходів” [29, с. 7]. Щодо категорії “програма” [гр. *program* припис], то її пов'язують з “планом діяльності, робіт” [41, с. 606], “план наміченої діяльності, робіт” [27, с. 410]. Хоча в монографічних виданнях, не відкидаючи факту того, що програма є плановим документом, підкреслюють наявність в ній окрім характерних для плану переліку ще й показників і заходів, сприяючих їх

досягненню, реєстру ресурсів, необхідних для досягнення цілей [1, с. 126]. Відносно терміну “проект” енциклопедичні словники пропонують сприймати його як [лат. *projectus* кинутий вперед] план або задумку [27, с. 411], а підручники сучасної доби “одноразовим комплексом взаємопов’язаних заходів” [24, с. 13]. Якщо і можна погодитися з авторами такого підходу до оконтурення сутності управління як процесу, то лише до певної міри. В управлінні дійсно особливого значення набувають раціональні витоки. Ми маємо на увазі проектування, програмування та і моделювання. Вони, безперечно, спрямовані на більш повне використання обмежених ресурсів. І, дійсно, застосування виокремлених термінів не є даниною часу, а підкреслює факт того, що формування управлінських знань і концепцій, проектів та програм, перестає бути привілеєм керівного центру і стає надбанням всіх рівнів управління, в тому числі і місцевого. Вони дозволяють розвантажувати верхні поверхи влади й управління від невластивих їм функцій та дають можливість сконцентруватися на актуальних проблемах розвитку територій. Програмно-цільові й проектні методи управління стають не тільки нормою управлінської діяльності, але й відкидають неefективні шляхи управлінської поведінки

Здійснення управління взагалі і на місцевому рівні зокрема не тільки більш змістовно відтворює процес управління, але й до певної міри відтворює просторові межі, часові періоди й послідовність наближення до мети у кожному циклі управління. Послідовність і порядок управлінських дій мають базуватися на внутрішній логіці процесу управління. А її то у наведених тлумаченнях не відчувається.

Фіксацію стійких форм розвитку, їх відтворюваність, рух людського життя в країні, регіоні чи іншій адміністративно-територіальній одиниці у вигляді певної координати людей, їх дій і предметних умов, засобів і результатів життєдіяльності у формах сумісної взаємодії і т. ін. як перетин координат соціально-економічного простору і часу мабуть слід прагнути відтворити у формі управління через інші категорії та словосполучення.

Потребу сприйняття процесу управління, в якому суб’єктивні складові переводяться в об’єктивний зміст, в зміну якості об’єкта, прагнули вирішити фахівці на основі відтворення суб’єктно-об’єктних відносин.

Одне з енциклопедичних видань тлумачить управління як “вплив на суспільство з метою його упорядкування, збереження

якісної специфіки, удосконалення і розвитку” [9, с. 528]. Охоплюючи дещо нижчі рівні управління Л.Бляхман і А.Маркін трактують його як “цілеспрямований, упорядкований вплив органів господарського управління ... на економічний і соціальний розвиток ...” [43, с. 41, 42]. В іншому навчальному виданні під управлінням розуміється “система заходів впливу на колективи працівників ... з метою створення сприятливих умов для підвищення матеріального і культурного рівня життя населення” [6, с. 22]. З невеликими змінами О.Козлова й І.Кузнецов запропонували до широкого вжитку визначення управління як “цілеспрямованого впливу на колективи людей для організації та координації їх діяльності ...” [5, с. 3].

Ряд вчених, підтримуючи такий підхід, внесли до навчального посібника та енциклопедичного видання формулу управління як “вплив на процес, об’єкт, систему для зберігання їхньої сталості або переведення з одного стану в інший відповідно до поставлених цілей” [20, с. 12; 30, с. 11; 36, с. 731].

Досить цікаво позначила управління О.Гасвська. Вона наголосила, що звернення до управління є безвихіддю в зв’язку з “неможливістю іншого способу існування будь-якої організації, оскільки упорядкування її елементів ... викликає потребу в управлінському впливі ...” [14, с. 17].

Ці останні тлумачення поєднує одне. Всі вони утримують ключовий термін “вплив”. Тлумачні словники пояснюють його як “дію, що чиниться ким-небудь на кого-небудь ...” [6, с. 90] або “дію, яку певна особа ... виявляє стосовно іншої особи ...” [10, с. 382].

Можна припустити, що саме вплив виступає засобом гармонізації потреб суб’єктів. Більш того, є достатня впевненість і в тому, що “управлінський вплив” є базовим засобом здійснення управління. Без нього воно просто не відбудеться не тільки як об’єктивне явище, але і як суб’єктивна діяльність.

Характеризувати і оцінювати управління методологічно можливо виключно через вплив. З введенням в теорію управління поняття “вплив” відкрилися інструментальні можливості відтворити реалії здійснюваності управління як процесу. Якщо більш-менш поглиблено проаналізувати тлумачення управління через “управлінські впливи”, то можна уявити і їх дієвий характер, а саме побудження, примус, зміни, перетворення. На наш погляд, приведені варіанти формалізованих впливів виступають каналами зв’язку між управлінням як рушієм і спільнотою людей, позитивні зміни у якій є його призначенням і сутністю.

Спираючись на ці положення можна впевнено стверджувати, що прихід наукової думки до такої формули управління розташував сутність останнього набагато далі по відношенню до діяльності. Проте не менш головним ми вважаємо проникнення через певну новачію в глибинні складові процесу управління, які не лежать на поверхні по відношенню до сприйняття його реалій, але більш сильно впливають на життєдіяльність територіальної спільноти людей. Саме за наявності категорії “вплив” у тлумаченні сутності управління воно набуває прикладного характеру як суспільної функції, хоча б тому, що впорядкування стану того об’єкта, на який здійснюється вплив, безпосередньо є його основною суспільною функцією [40, с. 95].

Звичайно, орієнтуючись на категорію вплив у відтворенні самої процесної складової управління, слід виключати всі інші соціально-економічні регулятори, які теж до певної міри спрямовують та мотивують діяльність людей, а саме право, мораль, традиції, звичай і т. ін. Проте, якщо останні незалежно від того зафіксовані вони чи ні у якості суспільної норми, можуть і не чинити бажаний вплив, то управлінський вплив реально здійснюється.

Тоді у найзагальнішому вигляді можна надати тлумачення сутності управління на місцевому рівні. Це не що інше як організуючий і регулюючий вплив на суспільну життєдіяльність на конкретній території, здійснюваний як у формі самоврядування, так і через спеціально створені управлінські структури.

Визначення змісту управління через призму “впливу” диктує необхідність розкриття детермінант управління. Найбільш зримо вони впливають із системної природи самого управління [35, с. 36, 37].

Внутрішніми елементами, які витікають із структури системи управління, є суб’єкти продукування впливів і об’єкти їх сприйняття.

Суб’єктом управління завжди виступає конкретна посадова особа, оскільки повноваження делегуються посаді, а не окремому індивіду або формалізована структура тобто раді відповідного рівня чи то виконавчому органу, котрі щодо територіальної громади наділені владою. У найбільш широкому розумінні влада передбачає монопольне право суб’єкта приймати заходи обов’язкові й значимі для об’єкта і забезпечувати їх виконання. Визнання цільових, нормативних, ціннісних настанов влади здійснюється об’єктом добровільно чи то за примусом.

В класичному варіанті основним об'єктом управління виступає людина в процесі її діяльності. Щодо державного управління та місцевого самоврядування, то такими можуть бути окремі люди, колективи і громадські поєднання людей в межах будинків, вулиць, кварталів, районів, мікрорайонів, селищ, сіл, міст, регіонів. Об'єкти управління можуть прямо підпадати під вплив суб'єкта або опосередковано, через окремі інститути й інституції.

В найбільшій мірі взаємодія між суб'єктом і об'єктом управління проявляється в результатах виробничої діяльності. Результат управління за структурою і змістом є багатомірним. Насамперед його наявність засвідчує про завершення певного етапу управлінської діяльності й надає їй конкретні наслідки. З іншого боку, за будь-якого варіанта здійснення управлінського рішення результат виступає передумовою нового етапу. І, зрозуміло, що кращий від передбачуваного програмою результат відкриває перспективи, а гірший вимагає переструктурування або докорінної зміни системи управління.

При цьому результат виробництва на окремому підприємстві та їх поєднанні в рамках території об'єктивно пов'язується з активністю власників робочої сили і засобів праці. Тому суб'єкти управління в межах своєї компетенції мають створити мотиви до виробничо-господарської ініціативи.

Відносини, які примушують до ініціативного господарювання, являють собою досить складний вузол економічних, політичних, духовних, психологічних, соціальних відносин. Мабуть, безпомилково можна стверджувати, що необхідною умовою започаткування і розвитку активності суб'єктів економіки є ефективність функціонування суспільних інститутів. Разом з тим, субординованими у загальній системі відносин, побудниками до розвитку ініціативної активності є економічні інститути, а в їх структурі – відносини у сфері праці і розподілу.

Але вести мову щодо економічної активності можна у повній мірі лише відносно підприємства. Кожний суб'єкт господарювання формує спеціальний автономний блок стимулювання ініціативи найманих працівників з метою вирішення протиріч між слабкою зорієнтованістю системи управління приватним підприємством на ініціативу і нагальною необхідністю її розвитку. Їхній прояв носить фрагментарний характер, торкаючись окремих осіб, до того ж конкуруючих між собою, без достатнього зв'язку з результатами господарювання в цілому. Як трансформується ак-

тивність особи в активність підприємства та населення території? Як можна оцінити активність власника робочої сили, власника підприємства, представників регіональної системи управління? Що являє собою інтегрована активність продуцентів території?

Основополагаюча роль активності суб'єктів економіки в соціально-економічних процесах потребує переосмислення і зміни складеного підходу до її визначення.

Основою виробничої активності виступають дії, які пов'язані з постановкою і реалізацією завдань розвитку конкретних виробництв та територіальної спільноти. Перетворююча діяльність визначається можливостями передбачати кінцеві результати виробництва, створювати нову більш продуктивну техніку та технологію, змінювати організацію виробничих процесів. Узагальнюючи ці конструктивні дії людини, можна стверджувати, що як необхідною умовою існування людського суспільства, так і основою відтворення активності будь-якого суб'єкта економіки виступає доцільна діяльність або праця.

Трудовий процес незалежно від форми його організації є не тільки джерелом задоволення матеріальних потреб людини, але і сферою реалізації її здібностей. Завдяки творчості, новачійності, пов'язаними з постановкою та реалізацією нових завдань щодо забезпечення економічного зростання на тому чи іншому робочому місці, людина виконує функцію створення необхідних споживчих вартостей. І в цьому до певної міри "матеріальному розумінні" активність як дія не привноситься ззовні. Вона є внутрішньою властивою ознакою людського фактору, характерною рисою людини як розумової істоти, яка перетворює світ. Кооперація праці, "...за якої багато осіб планомірно працює поруч й у взаємодії один з одним в одному і тому ж процесі виробництва або в різних, але пов'язаних між собою процесах виробництва..." [23, с. 331], сприяє привнесенню у процес праці імпульсу активності, збуджує ініціативу. Будь-який працівник в умовах кооперації праці реалізовує в процесі праці свої матеріальні, а разом з тим і духовні інтереси, прагне бути нарівні з іншими, а подекуди і випереджувати їх. На наш погляд, об'єктивно виникаюче в процесі праці прагнення працівника до досягнення порівняно підвищених результатів виробничої діяльності відносно інших робітників є передумовою активізації окремого індивіда у зміні результатів виробничого процесу. Але потрібно бути об'єктивним щодо цього прагнення. Воно може і залишитися на рівні такого тобто внутрішньої

потреби за змістом, якщо не буде реалізованим. Що передбачає подібна дія?

Перш за все, реалізація прагнення щодо активності у виробничому процесі передбачає вихід у сферу виробничих відносин. Останнє забезпечується через ці відносини в процесі безпосереднього виробництва, розподілу, обміну та споживання. У цьому сенсі активність людини постає соціальною якістю і водночас економічною формою через яку реалізуються виробничі відносини.

Матеріалістичне розуміння активності людини та і виробничого колективу в цілому передбачає наявність джерела її розвитку, причин, що обумовлюють її формування і рух. Питання ж щодо фундаменту, який породжує активність, має принципове значення в силу того, що активність вносить у процес соціально-економічного розвитку щось порівняно нове, прогресивне. І, що головне, чим ширша сфера активності тим інтенсивнішим складається розвиток.

Зростання активності тісно пов'язане з потребами як рушійною силою будь-якої діяльності. При цьому зовсім неправомірно виключати з переліку потреб людини потребу в реалізації її власних здібностей, умінь і навичок. Саме необхідність задоволення все зростаючих потреб примушує людину розширювати і розвивати виробництво, проявляти активність, ініціативу і підприємливість в здійсненні продуктивної діяльності.

Проте, щоби виробляти, люди вступають в певні зв'язки і відносини і лише в рамках цих відносин і зв'язків має місце виробництво. Характер зв'язків, їх спрямованість і перетворююча сила визначаються існуючим характером власності на засоби виробництва. Обумовлені характером власності відносини людей з приводу задоволення потреб виступають у якості інтересів тобто первісного імпульсу будь-якої діяльності, де термінуючись існуючими суспільними умовами виробництва, розподілу і обміну.

Визначена характером інтересів та суспільно-економічних відносин активність являє собою категорію відповідного способу виробництва і має в залежності від виробничих відносин різну соціально-економічну сутність і спрямованість, а також кінцеву мету та повноту її досягнення. Вплив виробничих відносин на розвиток активності може бути прискорюючим і гальмуючим.

Основний критерій і кінцевий результат розвитку господарської активності полягає у досягненні порівняно вищого результату при складених витратах на виробництво. Але досягнення

мети в умовах ринкових відносин неможливе виключно зусиллями власника засобів виробництва. Необхідна максимальна мобілізація зусиль і здібностей безпосередніх учасників виробництва, тобто власників робочої сили. Власники засобів виробництва зацікавлені у тому, щоби активність працівника входила складовою в його трудову діяльність. В цьому контексті розробляються численні способи і форми оживлення активності виробничого персоналу. І в цьому контексті активність власників робочої сили є формою реалізації активності власників засобів виробництва.

Ми поділяємо точку зору, згідно якої сутність активності виступає у якості реалізованої зацікавленості, проявленої здатності до новачійних і цілеспрямованих дій. Уже з цієї формули випливає, що активність є складним суспільним явищем. Вона включає форми різних рівнів розвитку та численні варіанти їх прояву.

Є всі підстави вважати, що активність окремого індивіда нерозривно пов'язана з активністю всього суб'єкта господарювання та їх поєднань. Неможливо вирішувати проблему економічного зростання та соціальної динаміки без забезпечення умов до господарської активності в цілому на певній території. В конкретно-прикладному аспекті активність в забезпеченні соціально-економічного розвитку можна визначити як новачійну діяльність у розробці і здійсненні ефективних рішень господарських задач території.

Досвід ринково-трансформаційних перетворень в Україні показав, що однією з обов'язкових умов створення життєздатної економіки перехідного періоду є активна регіональна політика. Серед питань, які потребують нагального вирішення в короткостроковому періоді і які, на перший погляд, постають досить буденними та прагматичними, опинилися ті з них, що безпосередньо пов'язані з економічною пасивністю суб'єктів підприємництва і, як наслідок, не виконанням державою соціального призначення. Мова йде про доходи бюджету та потреби їх масштабного перерозподілу через соціальні трансфerti для боротьби з масштабною бідністю, що водночас провокує порушення базових прав людини й демотивує підприємців в отриманні легальних прибутків та пояснює незначні обсяги їх офіційної продуктивної діяльності. Власне це виклик до наукового загалу в пошуці ефективної моделі господарського розвитку.

3. Діагностика стану і потенціалу розвитку регіональних фінансів як інформаційно- аналітична база для оцінки конкурентоспроможності регіону

Конкурентоспроможність регіону – це здатність регіону стабільно виробляти і споживати необхідні товари та послуги в умовах конкуренції, забезпечувати високий рівень життя населення, екологічну безпеку, підвищувати ефективність економічного зростання та іміджу регіону в цілому. Необхідною умовою для здійснення витрат на поточне функціонування та розвиток регіону є достатня фінансова забезпеченість та потенційні можливості. Через це, проблема правильного і ефективного проведення діагностики стану та потенціалу розвитку регіональних фінансів є актуальною.

Вперше дослідження конкурентоспроможності регіонів України було проведено Фондом “Ефективне управління” спільно з Всесвітнім економічним форумом в 2008 р. Це дослідження охопило лише 12 регіонів, але щороку охоплення областей збільшувалось і в 2011 р. було оцінено всі 27 регіонів.

Оцінка конкурентоспроможності регіонів проводилася за методикою, запропонованою Всесвітнім економічним форумом за розрахунком індексу конкурентоспроможності регіонів (ІГК) України. ІГК увібрав у себе основні новітні економічні ідеї щодо конкурентоспроможності й, з урахуванням складності процесу економічного зростання, бере до уваги зважене середнє значення великої кількості різних складників, кожний з яких відображає один з аспектів конкурентоспроможності. Показники згруповані у 12 складових конкурентоспроможності: інституції; інфраструктура; макроекономічне середовище; охорона здоров’я та початкова освіта; вища освіта та професійна підготовка; ефективність ринку товарів; ефективність ринку праці; рівень розвитку фінансового ринку; технологічна готовність; розмір ринку; рівень розвитку бізнесу; інновації.

Методика передбачає використання однієї третини статистичних даних, а також двох третин даних експертних опитувань. Експертні дані – це результати опитувань керівників бізнесу у досліджуваних регіонах [45]. Виходячи з цього та враховуючи те, що 10 з 12 складових стосуються бізнесу, можна відзначити її спря-

мованість більше на конкурентоспроможність регіону з точки зору бізнес-середовища.

Аналізуючи чинну методику розрахунку конкурентоспроможності регіонів, можна зробити висновок, що для будь-якої території важливим є не стільки розрахунок показника його конкурентоспроможності, скільки визначення стратегічних чинників, які впливають на конкурентоспроможність та економічний розвиток в цілому.

Основним чинником економічного розвитку регіону є регіональні фінанси.

За загальним визначенням фінанси регіонів або місцеві фінанси є системою економічних відносин, через яку національний дохід розподіляється і перерозподіляється на цілі соціально-економічного розвитку території.

Більш змістовно регіональні фінанси можна охарактеризувати як систему економічних відносин, пов'язаних з формуванням, мобілізацією і розміщенням регіональних фінансових ресурсів та з обміном, розподілом і перерозподілом вартості створеного на основі їх використання регіонального внутрішнього продукту. Місцеві фінанси прив'язані до певної території – регіону та являються взаємодією суб'єктів фінансової діяльності, які здійснюють між собою фінансові операції.

До суб'єктів, які формують фінансові відносини в регіоні можна віднести – регіональну владу, державні та недержавні підприємства і установи, домогосподарства, громадян – суб'єктів підприємницької діяльності, спільні підприємства, які створюються державними органами управління, юридичними та фізичними особами за участю іноземних учасників, кредитно-фінансові установи, зарубіжні юридичні і фізичні особи, які мають резиденцію в Україні (резиденти) або діють за межами України (нерезиденти).

Інституціональне середовище, в межах якого суб'єкти регіональних фінансів взаємодіють один з одним з метою отримання доходу та збагачення економіки, перша складова оцінки конкурентоспроможності регіону. Його якість суттєво впливає як на конкурентоспроможність так і на економічне зростання регіону.

Таким чином, фінансові ресурси регіону визначаються як фінансові ресурси всіх суб'єктів регіональних фінансових відносин.

Але серед вітчизняних науковців не існує однозначної думки щодо визначення “фінансові ресурси регіону”. Ще за часів існування командно-адміністративної економіки регіональні фінансові ресурси визначалися як сукупність грошових коштів, що створені

на певній території та використовуються на її економічний та соціальний розвиток.

М.А.Гапонюк відносить до місцевих фінансових ресурсів місцеві бюджети і фінансові ресурси підприємств, організацій та установ комунальної форми власності, враховуючи, що їх формування відбувається з участю централізованих та децентралізованих фондів грошових засобів [25]. Такий розподіл виключає з фінансових ресурсів регіону кошти населення та зовнішні ресурси.

Регіональні фінансові ресурси можна поділити на державні та недержавні за ознакою “суб’єкти власності та розпорядження”.

До державних фінансових ресурсів регіону відносяться всі ті фінансові ресурси регіону, витрачання яких здійснюється:

- за розпорядженням регіональних органів влади з доходів місцевих бюджетів, відрахувань (дотації, субвенції) з Державного бюджету, позабюджетних коштів, цільових фінансових призначень;
- на території регіону за рахунок Державного бюджету.

До недержавних фінансових ресурсів регіону відносять кошти підприємств і організацій, фізичних із юридичних осіб, кошти населення.

Л.В.Панкевич пропонує до державних фінансових ресурсів віднести кошти місцевого бюджету, відрахування з державного бюджету, позабюджетні кошти, надходження від майнової і фінансової діяльності органів влади, цільові фонди, розпорядником яких є державні органи влади, до недержавних – кошти підприємств і організацій, кошти населення, цільові фонди, розпорядником яких є громадські організації, фізичні та юридичні особи.

М.А.Коваленко поділяє регіональні фінансові ресурси на фінансові ресурси внутрішнього та зовнішнього походження за джерелами їх походження.

До фінансових ресурсів внутрішнього походження насамперед відносяться кошти місцевих бюджетів, позабюджетних фондів, підприємств та установ регіону будь-якої форми власності та сфери діяльності, а також гроші населення, тобто кошти, які для певної території мають внутрішнє походження.

До фінансових ресурсів зовнішнього походження відносять субсидії та субвенції з державного бюджету, кошти, які запозичуються або залучають суб’єктами господарювання та населення із зовнішніх для даної території джерел, міжнародна допомога [17].

На думку Н.А.Колесникової до фінансових ресурсів регіону відносяться наступні елементи: власні кошти суб’єктів господа-

рювання, що здійснюють комерційну діяльність у виробничій та невиробничій сферах; кошти кредитно-фінансових регіональних установ, їх філій в регіоні, а також філій кредитно-фінансових установ інших регіонів, функціонуючих в даному регіоні; кошти громадських організацій, фондів, що займаються некомерційною діяльністю на території регіону; кошти населення, включаючи поточні грошові надходження і накопичення в різних формах; кошти регіональної адміністрації (регіональний бюджет), бюджети районів, міст та селищ [26].

Ще одним джерелом фінансових ресурсів регіону є прямі іноземні інвестиції. Цей напрям залучення інвестицій є дуже перспективним, але в Україні використовується мало.

Низька зацікавленість іноземних інвесторів у вкладанні коштів в економіку України є наслідком двох основних факторів: високого рівня ризикованості інвестиційних операцій у державі та низького рівня проінформованості закордонних інвесторів про українські об'єкти інвестування.

Фінанси тіньового сектору економіки регіону також входять до складу його фінансових ресурсів. Вони мають бути враховані при формуванні його фінансового потенціалу, оскільки це реально існуючі грошові кошти, які могли бути використані на реструктуризацію економіки, розвиток соціальної сфери регіону, але не беруть участі у цих процесах, тобто є потенційними інвестиційними ресурсами.

Єдині методологічні розробки з оцінки фінансових ресурсів регіону на сьогодні відсутні. Це створює труднощі у зборі та обробці даних щодо існуючого механізму формування, розподілу й використання фінансових ресурсів на місцях. Різновиди методик обумовлюються в обмеженні поняття “фінансові ресурси” тими чи іншими фінансовими засобами, які мають відношення до даної території.

Оцінка фінансових ресурсів регіону проводиться за результатами виконання регіональної програми соціально-економічного розвитку і обмежується коштами місцевих бюджетів і централізованими загальнодержавними фондами. Таке обмеження не дає реальної картини стану наявних фінансових ресурсів регіону та практично виключає можливість оцінити потенціал їх розвитку.

Найвагомішим джерелом фінансових ресурсів регіону є бюджетні ресурси. Місцеві бюджети – це фінансова база органів місцевого самоврядування та вирішальний чинник регіонального

розвитку. Наявність місцевих бюджетів закріплює економічну самостійність місцевих органів самоврядування, активізує господарську діяльність, дозволяє їм розвивати інфраструктуру на підвідомчій території, розширювати економічний потенціал регіону, виявляти і використовувати резерви фінансових ресурсів. Все це розширює можливості місцевих органів влади у більш повному задоволенні потреб населення та економічному зростанні регіону.

Забезпечення повного і своєчасного надходження доходів з кожного джерела і безперервне фінансування усіх заходів, передбачених бюджетом являє собою процес виконання бюджету. Стан виконання місцевого бюджету свідчить про точність прогнозування показників доходів та видатків, досягнення конкретних результатів бюджетної діяльності відповідно до визначених завдань, ефективність мобілізації доходів до місцевих бюджетів, оптимальний розподіл бюджетних ресурсів за напрямками діяльності регіональної влади, підвищення фінансової незалежності. Від рівня організації та результативності виконання бюджету залежать якісні показники соціально-економічного розвитку регіону.

Рівень виконання місцевих бюджетів є одночасно й умовою і результатом соціально-економічного розвитку регіонів. На рис. 3.1. представлено рівень виконання доходів місцевих бюджетів за I півріччя 2012 р. за регіонами України.

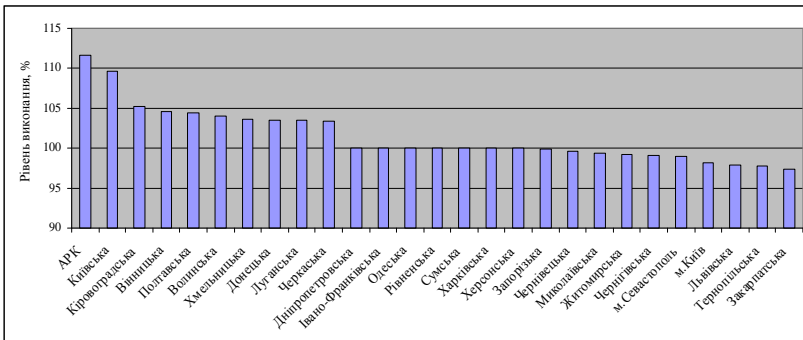

Рис. 3.1. Рівень виконання доходів місцевих бюджетів у регіонах України, %

Проаналізувавши виконання місцевих бюджетів за регіонами можна зробити наступні висновки. За перше півріччя поточного року за доходами (без урахування трансфертів) до загального

фонду місцевих бюджетів в 10 регіонах забезпечено рівень виконання вище середнього показника по Україні. Значне перевиконання серед регіонів показали Автономна Республіка Крим – 111,7%, Київська область – 109,7%, Кіровоградська – 105,2%, Вінницька – 104,6%. Ще 10 регіонів відзначилися найбільшим недовиконанням планових показників. В інших регіонах рівень виконання бюджету склав 100% [44]. Рівень виконання бюджету вищий за 100% свідчить про повне фінансування всіх запланованих видатків та потенційну можливість щодо розширення доходної частини бюджету. Це, в свою чергу, підвищує конкурентоспроможність регіону відносно рівня задоволення потреб його мешканців та фінансового забезпечення розвитку регіону.

Вагомим джерелом фінансових ресурсів регіону є фінансові ресурси суб'єктів господарювання. Вони складають основу регіональних фінансів. Саме суб'єкти господарювання створюють валовий регіональний продукт, формують значну частку доходів місцевого бюджету та населення регіону. Отриманий підприємствами регіону фінансовий результат цікавить всіх суб'єктів регіональних фінансів. Фінансові ресурси підприємств направляються на утримання та ефективний розвиток виробничої та соціальної інфраструктури регіону. Від прибутку підприємств залежить розширення їх діяльності, реалізація інвестиційних проектів, запровадження інновацій, рівень заробітної плати.

Аналіз статистичних даних (за інформацією Держкомстату України) за січень-червень 2012 р. свідчить, що найвищі позитивні фінансові результати отримали м. Київ, Дніпропетровська, Полтавська, Харківська, Київська та Запорізька області. Загальний по Україні фінансовий результат до оподаткування підприємств (крім малих, сільськогосподарських підприємств і бюджетних установ) становив 29 249,1 млн грн, а прибутковими підприємствами, частка яких у загальній кількості становила 59,3%, отримано 88755,3 млн грн прибутку. Основна його частина сформована в промисловості (53,4%), фінансовій діяльності (14,8%), торгівлі, ремонті автомобілів, побутових виробів (13,3%), транспорті та зв'язку (10,4%).

На рис. 3.2. наведено обсяги фінансових результатів до оподаткування підприємств за регіонами України за I півріччя 2012 р. Регіональний розподіл цих фінансових результатів свідчить наступне. Найбільшу питому вагу серед областей з найвищим обсягом прибутку до оподаткування становить м. Київ (20 062,7 млн грн), що складає 62,59% від загальнодержавного фінансового резуль-

тату. Друге місто посідає Дніпропетровська область (21,58%) і далі йдуть такі області: Полтавська (11,98%), Харківська (4,75%), Київська (4,53%), Запорізька (3,69%).

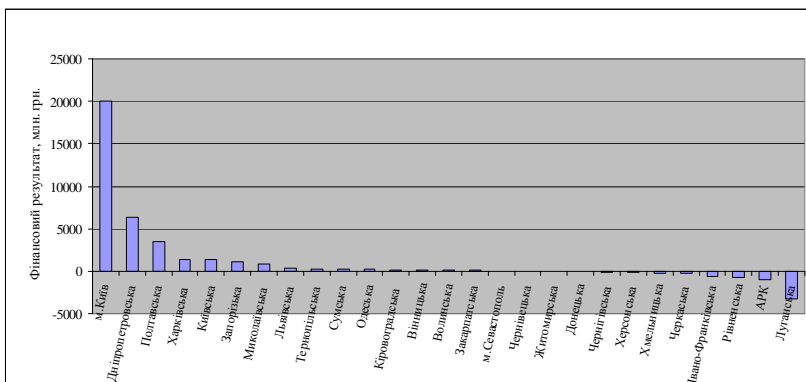

Рис. 3.2. Обсяги фінансових результатів до оподаткування підприємств за регіонами України, млн грн

Фінансовий результат підприємств регіону є одним з показників його інвестиційної привабливості. Згідно з дослідженнями, саме регіони з високим обсягом прибутку підприємств склали групу пріоритетної інвестиційної привабливості. Ефективність інвестицій у цій групі на 35% вище, ніж у середньому по країні.

У відповідності до цього, фінансовий результат підприємств регіону може стати показником, що відображає конкурентоспроможність регіону за ефективністю інвестиційної діяльності і діловою активністю та рівень його економічного розвитку.

Сьогодні регіон найбільше потребує інвестиційних вкладень, оскільки це створює додаткові робочі місця, зміцнює місцеві бюджети, підвищує платоспроможність населення. Але іноземні інвестиції становлять у різних регіонах від 3 до 10 відсотків від загальної кількості інвестованих коштів. Аналіз динаміки прямих іноземних інвестицій свідчить про зростання їх обсягу. На рис. 3.3. представлено приріст або зменшення прямих іноземних інвестицій до регіонів України в 2011 р. в порівнянні з 2010 р. [37].

Порівняно з іншими країнами, обсяг прямих іноземних інвестицій є недостатнім. Потреби регіонів в інвестиціях в умовах економічного розвитку значно вищі, ніж їх надходження. Прямі іноземні інвестиції за регіонами розподіляються нерівномірно. По-

казник приросту прямих іноземних інвестицій в регіони надасть можливість порівняти їх за рівнем інвестиційної привабливості для зарубіжних інвесторів.

Регіони України мають різні рівні економічного розвитку. В табл. 3.1 наведено рейтинг регіонів України за рівнем приросту прямих іноземних інвестицій.

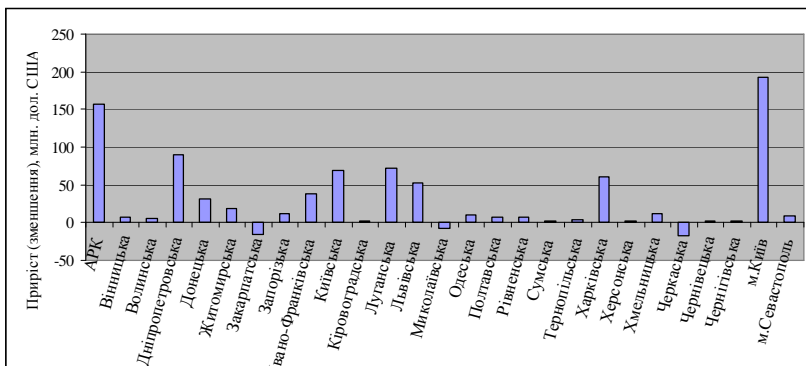

Рис. 3.3. Приріст (зменшення) прямих іноземних інвестицій в 2011 р. за регіонами України, млн дол. США

Порівняння регіонів України за рівнем їх економічного розвитку здійснюється за п'ятьма показниками:

- валовий регіональний продукт (ВРП) на душу населення. Цей показник дозволяє оцінити продуктивність економіки регіону, а також її обсяг у перерахуванні на одного мешканця;

- динаміка ВРП по роках. Динаміка ВРП дає уявлення про стійкість економіки регіону і про надійність місцевої економічної моделі;

- зайнятість на малих підприємствах на 100 людей населення. Малі підприємства – ключова ланка в сучасній економіці. Вони мають принципове значення для якості економічного росту і є важливим джерелом зайнятості в регіоні. Відповідно, їхня кількість щодо населення регіону дає уявлення про те, наскільки якісно цей регіон розвивається;

- рівень безробіття. Чим повніше економіка використовує наявні ресурси, у тому числі, людські, тим вона ефективніша. Високе безробіття означає, що велика кількість потенційних працівників залишаються не задіяними в продуктивній діяльності, низьке –

що, навпаки, люди знаходять собі застосування і їх можливості не витрачаються марно;

– валове нагромадження основного капіталу на душу населення. Нагромадження основного капіталу – інвестиції – показує інвестиційну привабливість регіону.

За результатами рейтингу, одним з найбільш розвинених регіонів країни є Київська область. Зниження ВРП за аналізований період поставило на друге місце м. Київ.

Таблиця 3.1

Рейтинг економічного розвитку регіонів України [37, с. 13, 148, 157]

Регіон	Місце в рейтингу економічного розвитку	ВРП на душу населення у 2010 р., грн	Динаміка ВРП у 2007–2010 рр., %	Зайнятість на малих підприємствах на 100 населення у 2010 р., працівників	Рівень безробіття у 2011 р., %	Валове нагромадження основного капіталу на душу населення у 2005–2011 рр., грн
Київська	1	26 140	2,37	12,29	7,2	45 254
м. Київ	2	70 424	-13,60	20,45	6,1	77 385
Одеська	3	22 544	-2,85	11,73	6,4	25 781
Дніпропетровська	4	34 709	-2,56	10,34	7,3	28 725
м. Севастополь	5	20 455	-5,44	15,68	6,9	22 858
Харківська	6	23 639	-11,12	11,96	7,6	23 282
АРК	7	16 507	-7,24	10,38	6,6	26 643
Полтавська	8	29 652	-6,73	10,44	9,9	33 294
Миколаївська	9	20 276	-2,73	11,27	8,8	21 714
Запорізька	10	23 657	-23,04	10,68	7,9	21 810
Львівська	11	16 353	-11,13	10,41	8,3	21 964
Черкаська	12	17 325	-2,25	10,17	10,0	18 434
Херсонська	13	14 346	3,44	10,57	9,8	14 246
Донецька	14	28 986	-16,37	9,03	8,7	24 062
Кіровоградська	15	15 533	-5,85	9,12	9,4	18 234
Луганська	16	19 788	-15,76	8,79	7,1	19 280
Сумська	17	15 711	-11,29	9,95	10,2	13 542
Івано-Франківська	18	14 814	-12,27	9,36	9,3	18 514
Житомирська	19	14 616	0,58	9,71	11,2	14 029
Хмельницька	20	13 602	-12,43	10,63	9,8	16 580
Чернівецька	21	10 939	-11,47	9,78	9,6	16 444
Вінницька	22	14 332	-8,42	9,37	10,9	15 351
Волинська	23	13 916	-14,46	9,71	9,1	15 143
Чернігівська	24	15 406	-11,93	9,76	11,9	12 968
Рівненська	25	13 785	-15,17	9,27	11,5	15 326
Тернопільська	26	11 713	-8,18	8,69	11,4	11 837
Закарпатська	27	12 278	-13,06	9,00	10,2	12 875

Регіони Сходу України, що володіють розвинутою експортно-орієнтованою промисловістю, – Донецька й Луганська області – насправді досить депресивні й у них дуже погано розвинений малий бізнес. Найгірші результати демонструють слабко урбанізовані частини Центральної, Північної й Західної України: високе безробіття, низький ВРП на душу населення, малий обсяг інвестицій, слабкий розвиток малого бізнесу.

Конкурентоспроможність і економічний розвиток регіону залежить від рівня його фінансового забезпечення. Система кількісних показників, яка поєднує показники економічного розвитку регіону та стану і потенціалу розвитку регіональних фінансів, надасть можливість виявити оптимальні умови для формування фінансових ресурсів регіону, розкрити невикористані чи додатково виявлені внутрішні резерви, залучення яких дозволить прискорити розвиток регіональної економіки, покращити інвестиційний клімат для залучення зовнішніх фінансових ресурсів, у тому числі іноземних інвестицій.

4. Напрями підвищення ролі місцевого самоврядування у забезпеченні конкурентоспроможності територій

Перехід України до побудови децентралізованих відносин між рівнями державного управління відводить органам місцевого самоврядування нову роль у розвитку територій. Вони стають основними інститутами фінансового забезпечення місцевого розвитку та суспільних потреб.

Проблема фінансування місцевого самоврядування у вітчизняній науковій думці традиційно розглядається в теорії місцевих фінансів, переважно у контексті бюджетного забезпечення.

Грунтовні дослідження у цьому напрямі здійснювалися, зокрема, такими вченими, як О.Д.Василик, О.Д.Данілов, Н.М.Дєєва, В.В.Зайчикова, О.П.Кириленко, І.О.Луніна, В.М.Опарін, С.В.Слухай, О.О.Сунцова, В.М.Федосов.

Проте, потреби сьогодення та неспроможність застарілих методів теоретичних досліджень здійснити практичний поштовх у розвиткові системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування актуалізують пошук нових підходів до вирішення окресленої проблеми. Актуальність даного дослідження обумов-

люється і тим, що розгляд цієї проблеми у вітчизняній науковій думці досі не здійснювався з позицій теорії інституціоналізму.

Найбільш ґрунтовно засади інституціоналізації місцевого самоврядування на теренах української наукової думки досліджені О.Д.Лазор. В смислових межах даної категорії автором побудована система управлінських інститутів, представлена основними інститутами (зокрема, інститут виконавчих органів місцевого самоврядування, інститут фінансових основ функціонування влади; інститут загальних засад публічної самоврядної влади) та їх складовими [21, с. 13]. Основні інститути складаються з нижчих за рівнем управління складових елементів, наявність яких посилює об'єктивізацію перших. Так, О.Д.Лазор інституціоналізує публічну самоврядну владу, виокремлюючи інститут фінансових основ функціонування влади як одну з її складових.

Аналізуючи фінансове забезпечення місцевого самоврядування з позиції запропонованого О.Д.Лазор підходу, відмічаємо приналежність даної категорії до основного інституту місцевого самоврядування. При цьому, інститут місцевого самоврядування не можемо вважати основним інститутом, адже вищим за рівнем є інститут державної влади. В ієрархії управління інститут місцевого самоврядування займає вищий щабель, ніж інститут фінансового забезпечення місцевого самоврядування, проте над першим знаходиться інститут державної влади. Елементами нижчого за своїм ієрархічним рівнем в системі споріднених інститутів є місцеві фінанси, представлені бюджетами областей, бюджетами міст та бюджетами районів (рис. 4.1).

Рис. 4.1. Ієрархія інститутів у системі інституціонального уявлення про фінансове забезпечення місцевого самоврядування [8; 12; 21, с. 13; 34, ст. 12]

Представлені на рисунку структурні елементи інституту фінансового забезпечення місцевого самоврядування (бюджети областей, бюджети міст та бюджети районів) розглядаються як інститут місцевих фінансів. Проте, розгляд досліджуваної категорії має здійснюватись не лише з позиції теорії фінансів, адже фінансове забезпечення місцевого самоврядування як складовий інститут місцевого самоврядування є складною категорією, пов'язаною, окрім фінансів, із економічною, публічно-управлінською, виробничою й суспільною сферами.

На наше переконання, процес інституціоналізації є еволюційним шляхом трансформації системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування в умовах децентралізації управління. Такого висновку доходимо, заглиблюючись у пояснення сутності категорії інституціоналізації.

Так, Ф.Капра представляє інституціоналізацію напрямом економічної думки, який дозволяє уявити економіку, як систему структур, схильних до самонавчання, які у своїй сукупності складають живий організм, здатний до еволюції [16]. О.Д.Лазор розглядає інституціоналізацію з позиції науки державного управління, уявляючи її процесом визначення і оформлення організаційно-правових структур для задоволення суспільних потреб [21, с. 13].

Таким чином, інституціоналізацію системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування, можна представити процесом керованого утворення організаційно-правових, управлінських та фінансових структур, поєднаних ієрархічними зв'язками та правовими відносинами. Кероване управління процесом інституціоналізації системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування має здійснюватися на вищому щаблі управлінської ієрархії – органами державної влади. Необхідність утворення нових та трансформація існуючих організаційно-правових, управлінських та фінансових структур впливає з еволюційної сутності будь-якого інституту, в тому числі, інституту місцевого самоврядування. Інститут державної влади, перебуваючи на верхньому щаблі ієрархії, здійснює регулятивний вплив на закріплення цих обумовлених еволюційною доцільністю структур відповідними ієрархічними зв'язками та нормативно-правовими документами.

Інституціоналізація системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування вбачається не в утворенні нових державно-управлінських інститутів, а, скоріше, у трансформації інституту місцевого самоврядування та складового інституту його фінан-

сового забезпечення відповідно до вимог децентралізації. На наше переконання, головною вимогою до створення системи децентралізованого державного управління є фінансова автономія інституту місцевого самоврядування. Саме тому інституціональні перетворення мають відбуватися у напрямі зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування, тобто в межах структурних елементів системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування – бюджетів різних рівнів.

У цій площині перебуває і завдання розширення фінансової бази місцевого самоврядування. Вузька дохідна база місцевих бюджетів – основи фінансового забезпечення місцевого самоврядування, не дозволяє їм у повній мірі виконувати функції фінансування, формалізуючи існування інституту місцевого самоврядування як такого. Частка доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті багато років залишається стабільно незначною та коливається в межах 22,6–26,5%, що свідчить про низький рівень їх впливу на стан формування зведеного бюджету. На наше переконання, розширення фінансової бази місцевого самоврядування корелюється із розширенням інституційного поля інституту місцевого самоврядування.

Виділяючи з категорійно-понятійного апарату інституціоналізму поняття “інститут”, акцентуємо увагу на його відмінності від поняття “інституція”. Якщо інституція являє собою “заклад, організаційне утворення” [11, с. 95], інститут представляє “формальні правила і неформальні обмеження, а також характеристики примусу до виконання тих і інших” [28, с. 7], “правила гри та поведінки учасників певного роду відносин” [55, с. 24]. В. В. Гриценко називає інститут образом дії, звичаєм, наказом та настановленням [12].

Враховуючи необхідність такого розмежування, вважаємо, що інститут – це усталена сукупність норм та звичаїв поведінкової діяльності груп. Поняття інституту є ширшим за поняття “інституції”. Ці терміни не синонімічні: інституції є складовими елементами організаційної структури інститутів.

Розглядаючи питання розширення джерел фінансового забезпечення місцевого самоврядування в контексті теорії інституціоналізму, звернемося саме до цих засадничих категорій інституціоналізму: інституту та інституцій. Фінансове забезпечення місцевого самоврядування, виступає складовим інститутом місцевого самоврядування, тобто теж може вважатися самостійним інститу-

том. Із наведеного визначення випливає, що інститут містить у своїй організаційній структурі відповідні інституції. Отже, інститут фінансового забезпечення місцевого самоврядування складається з установ та організацій, пов'язаних між собою відносинами у сфері фінансового забезпечення.

Суб'єктами фінансового забезпечення місцевого рівня виступають органи місцевого самоврядування. Проте сфера фінансів пов'язує їх із іншими учасниками фінансових відносин (управліннями Державної казначейської служби України, банками, підприємствами, фізичними особами). Всі ці групи учасників фінансових відносин у той чи інший спосіб залучені до процесів фінансового забезпечення місцевого самоврядування: з одного боку, управління Державної казначейської служби України й банки обслуговують бюджетні відносини, з іншого боку, підприємства та фізичні особи є безпосередніми учасниками податкових відносин. Взаємодія цих груп учасників між собою у сфері місцевих фінансів уособлює процес реалізації місцевої бюджетно-податкової політики, направленої на фінансове забезпечення місцевого самоврядування. Отже, зазначені групи учасників слід вважати складовими інституту фінансового забезпечення місцевого самоврядування.

У такому контексті розширення джерел фінансового забезпечення місцевого самоврядування лежить у площині утворення нових інституцій.

Інституційний аналіз фінансового забезпечення місцевого самоврядування видається неможливим без використання теорії ігор. Аналізуючи інституційно-організаційне середовище фінансового забезпечення місцевого самоврядування, представлене такими гравцями (інституціями), як управління Державного казначейства України, банки, підприємства та організації з позиції теорії ігор, слід констатувати звуженість ігрового поля місцевого самоврядування у сфері фінансового забезпечення. Адже у розвинених країнах діє значно ширша та більш розгалужена система гравців, зорієнтованих на пошук можливостей фінансового забезпечення місцевого самоврядування. До інституційно-організаційного середовища фінансового забезпечення місцевого самоврядування включаються також страхові компанії, рейтингові агентства, біржі, асоціації, агенції розвитку [54]. Розгалуженість системи гравців та широта ігрового поля суттєво розширюють можливості органів місцевого самоврядування у сфері фінансового забезпечення. Діяльність розвиненої мережі державно-управлінських та

фінансових інституцій, спрямована на розширення доходної бази місцевого самоврядування, забезпечує поступовість економічного розвитку муніципальних утворень.

Доцільність розширення інституційних меж та можливостей місцевого самоврядування України обумовлена економічним занепадом українських міст з одного боку, а з іншого боку – наявністю чималих досягнень та надбань зарубіжного досвіду у цій галузі, який демонструє неминучість інституційних та інституціональних змін.

Ведучи мову про інституційні та інституціональні зміни в ігровому полі місцевого самоврядування, а також в управлінні місцевим розвитком, слід наголосити на відмінній природі понять “інституційні зміни” та “інституціональні зміни”. Виходячи з визначення категорії “інституція”, під “інституційними змінами”, пропонується розуміти перетворення, трансформацію правил гри та поведінкової діяльності груп, приналежних до відповідної установи. Інституційні зміни у фінансовому забезпеченні місцевого самоврядування, обумовлені еволюційним розвитком інституту місцевого самоврядування, вбачаються у трансформації управлінських відносин відповідно до потреб місцевого розвитку, обумовленого переходом до децентралізованого державного управління. Інституційні зміни, викликані еволюцією інститутів, мають відбутися у сфері утворення нових фінансових установ – регіональних фондів бірж, муніципальних банків та страхових компаній, як це відбувалося у більшості розвинених країн світу. Як засвідчила практика розвинених країн, інституційні зміни місцевого самоврядування відбувалися поступово та обумовлювалися потребами відповідності інститутів місцевого самоврядування кращим європейським зразкам. Інституційні зміни, скеровувані урядом, були направлені на вдосконалення й розвиток інституту місцевого самоврядування.

Трактування поняття інституціональних змін впливає із визначення поняття “інститут”. Якщо інститут представляється усталеною сукупністю норм та звичаїв поведінкової діяльності груп, то “інституціональні зміни” слід визначити як “перетворення, трансформація усталеної сукупності норм та звичаїв поведінкової діяльності груп під впливом процесів розвитку”.

Інституціональні зміни у фінансовому забезпеченні місцевого самоврядування, обумовлені еволюційним розвитком інституту місцевого самоврядування, вбачаються у трансформації уп-

равлінських та фінансових інститутів відповідно до потреб місцевого розвитку. Трансформація управлінських та фінансових інститутів відбувається децентралізовано – починаючи з місцевого рівня, або централізовано – у вигляді розпоряджень Уряду. У будь-якому разі інституціональні зміни є неминучим процесом розвитку місцевого самоврядування як інституту управління.

Інституційні зміни видаються менш глобальними та масштабними перетвореннями. Їх метою є вдосконалення управлінської й фінансової практики органів місцевого самоврядування та місцевих фінансових інституцій. Тому ініціатива здійснення інституційних перетворень має належати органам місцевого самоврядування, що відповідає європейській практиці децентралізованого державного управління, до якої невпинно прямує Україна.

Децентралізація державного управління висуває перед органами місцевого самоврядування завдання щодо самостійного пошуку додаткових джерел фінансового забезпечення. На наше переконання, напрям такого пошуку має підказати найуспішніша світова практика. Як засвідчив світовий досвід, органи місцевого самоврядування можуть виступати учасниками фінансового ринку, зокрема, такого його сегменту, як фондовий, та акумулювати фінансові ресурси для задоволення потреб місцевого розвитку.

Розширення інституційної складової місцевого самоврядування вбачаємо в утворенні нових фінансових інституцій – регіональної фондової біржі, муніципального банку та муніципальної страхової компанії. Світовий досвід довів, що банк та страхова компанія є надійними фінансовими посередниками у фінансовій діяльності органів місцевого самоврядування. Регіональна фондова біржа виступає майданчиком, діяльність якого сформована на забезпечення ефективної взаємодії та реалізацію очікувань контрагентів (інститутів та інституцій). На біржі створюються всі необхідні умови для кооперації інститутів.

Зокрема, такі умови необхідні для відновлення практики випуску та розміщення облігацій місцевої позики, що довела свою доцільність у багатьох країнах світу. Створення умов для розміщення облігацій в сучасних ринкових умовах видається можливим на біржових майданчиках. Отже, розширення інституційної складової місцевого розвитку направлене на розширення можливостей інституту місцевого самоврядування щодо пошуку додаткових джерел фінансового забезпечення.

В умовах децентралізації управління інституційна модель фінансового забезпечення місцевого самоврядування може мати наступний вигляд (рис. 4.2).

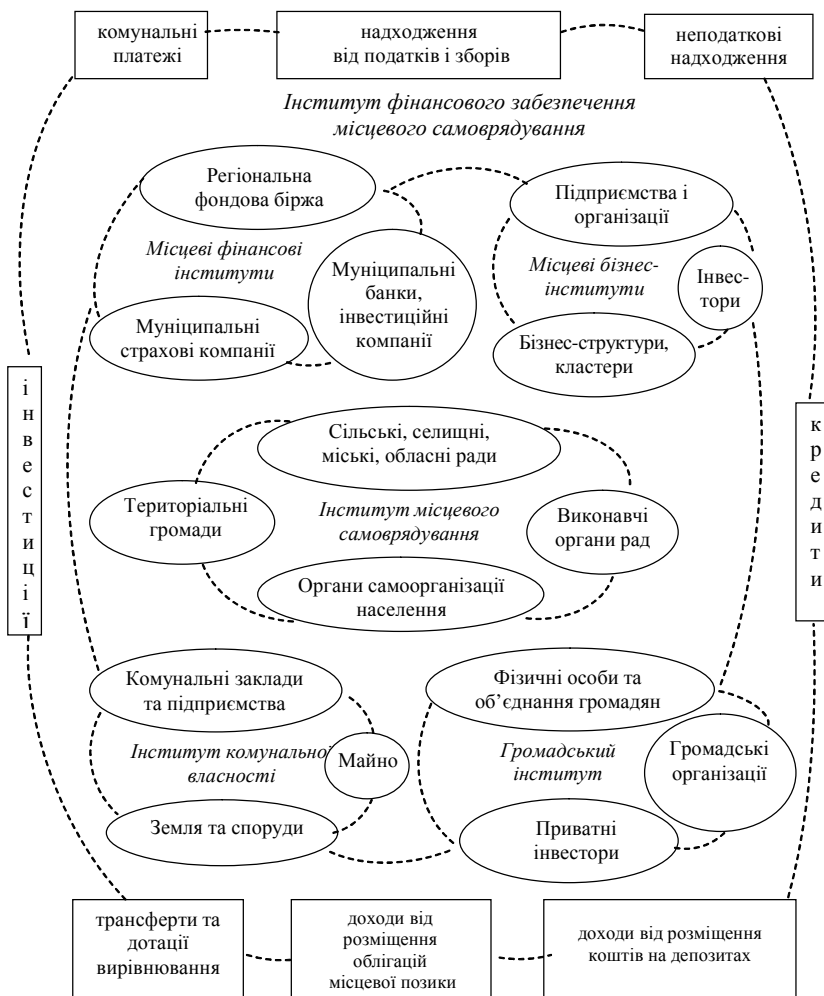

Рис. 4.2. Інституційна модель фінансового забезпечення місцевого самоврядування в умовах децентралізації державного управління [8; 34, ст. 2; 5, с. 131]

Наведена на рисунку модель складається з управлінських, самоврядних, бізнесових, громадських та фінансових інституцій, що формують, відповідно, інститут місцевого самоврядування, інститути бізнесу, громадський інститут та місцеві фінансові інститути.

Ядро моделі формує інститут місцевого самоврядування, виступаючи в умовах децентралізації державного управління координуючим центром місцевого рівня. Інститут місцевого самоврядування представлений такими інституціями, як територіальні громади, сільські, селищні, міські, обласні ради, виконавчі органи цих рад та органи самоорганізації населення [34, ст. 5].

Найважливішим складовим елементом моделі фінансового забезпечення місцевого самоврядування, що діє в умовах децентралізації державного управління, є місцеві фінансові інститути, що беруть участь в процесі акумуляції надходжень до місцевих бюджетів. На наше переконання, слід активніше залучати до цих процесів місцеві фінансові інституції: регіональну фондову біржу, муніципальний банк, муніципальну страхову компанію. Розвиток та розширення місцевого фінансового ринку, зокрема, ринку місцевих запозичень, сприяє збільшенню та диверсифікації фінансових потоків у муніципальному утворенні, що, у свою чергу, сприяє зміцненню інституту місцевого самоврядування.

Місцеві бізнес-інститути – підприємства, організації, бізнес-структури, кластери, – формують коло інвесторів, потенційних постачальників фінансових ресурсів до місцевих бюджетів. Скуповуючи облігації місцевої позики, інвестори отримують стабільний прибуток. А органи місцевого самоврядування як емітенти знаходять платоспроможних покупців облігацій місцевої позики.

Процес взаємовигідної взаємодії органів місцевого самоврядування з інвесторами відкривають нові можливості для наповнення бюджетів розвитку місцевих бюджетів. Формування партнерських зв'язків між органами місцевого самоврядування та бізнес-колами, а також корпоратизація цих відносин, сприяють збільшенню надходжень до місцевих бюджетів, формуванню дієздатних бюджетів розвитку, віднаходженню сучасних ринкових способів фінансування місцевого розвитку.

Роль громадського інституту як елемента моделі фінансового забезпечення тісно корелюється із напрямком інвестування: фізичні особи є найчисленнішою категорією покупців облігацій місцевої позики [31]. Приватні інвестори обирають найстабільні-

ших та максимально надійних гарантів по зобов'язаннях, якими є органи місцевого самоврядування (як емітенти облігацій).

Інститут комунальної власності є джерелом застави по запозиченнях органів місцевого самоврядування. В умовах здійснення органами місцевого самоврядування запозичень та випуску облігацій місцевої позики, майно, що перебуває у розпорядженні органів місцевого самоврядування видається вагомим предметом застави та розрахунків у випадку втрати платоспроможності емітента. Забезпечення низькоризикової та ефективної взаємодії контрагентів з приводу розміщення облігацій місцевої позики вимагає підкріплення зобов'язань ліквідними активами, якими може стати комунальне майно.

Забезпечення ефективної взаємодії бізнес-інститутів, інституту місцевого самоврядування, громадського інституту, інституту комунальної власності та місцевих фінансових інститутів стає практично можливим в умовах розширення інституційної складової місцевого розвитку. Під розширенням інституційної складової, як зазначалося, розуміємо утворення нових фінансових інституцій, у першу чергу – регіональної фондової біржі.

Висновки

1. В сучасних умовах розвитку світової економіки поняття регіональної конкурентоспроможності слід трактувати виходячи з розуміння регіону як суб'єкта економічної та інших видів діяльності, що здатен своїми діями впливати на рівень власної конкурентоспроможності. Водночас система факторів, що впливають на конкурентоспроможність регіону, є дуже складною, багатоконпонентною, що значно обмежує можливість виділення впливу на регіон конкретного з них.

2. Джерела регіональної конкурентоспроможності характеризуються великою неоднорідністю: поряд з традиційними групами факторів, що стосуються економіки, соціальної сфери, інституціональної та інфраструктурної характеристик регіону, інноваційним є усвідомлення впливу на регіон таких факторів як власні доходи місцевого бюджету, розвиток міст, збалансованість розвитку соціальної сфери регіонів і міст та ін. Тільки комплексний підхід дає змогу максимально повно використати регіональний конкурентний потенціал та досягти високого рівня життя населення.

3. Управління конкурентоспроможністю регіонів має бути спрямоване на активізацію регіональних суб'єктів щодо їх взаємодії у регіоні та за його межами, реалізацію людського і соціального капіталу, формування позитивного іміджу регіону, та здійснюватись на засадах узгодження явних і латентних інтересів органів публічної влади різних рівнів, бізнесу і громадськості. Основними завданнями органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в управлінні конкурентоспроможністю регіону є створення на їх територіях сприятливого життєвого та бізнесового середовища, тоді як залучення ресурсів, збут продукції і послуг – це в основному завдання господарюючих структур, органи влади можуть лише сприяти їм у цьому.

4. Здійснення управління розвитком у будь-якій сфері неможливе без якісної інформації про стан керованих об'єктів чи систем, характеристик і умов існування, що дають змогу визначити й обґрунтувати пріоритетні напрями і завдання їх зростання в майбутньому. Тому своєчасна й об'єктивна оцінка і аналіз економічних результатів за системою показників, аналіз їх динаміки повинні стати дієвим важелем впливу на забезпечення й підвищення темпів зростання результатів трансформаційних процесів у суспільстві.

5. Конкурентоспроможність і економічний розвиток регіону залежать від рівня його фінансового забезпечення знаходження додаткових джерел для зростання інвестицій у реальний сектор економіки. Залучення додаткових ресурсів при недостатності власних і бюджетних коштів має відбуватись на фінансових ринках та здійснюватись з використанням сучасних фінансових інструментів, у тому числі і через створення фінансових установ небанківського сектору. Побудова децентралізованих відносин між рівнями управління має передбачати трансформації в мережі місцевих фінансових інституцій. Зокрема, доцільним видається її розширення за рахунок утворення регіональної фондової біржі, муніципального банку та страхової компанії, що спричинить поштовх у розвитку місцевого фінансового ринку та сприятиме диверсифікації фінансових потоків муніципального утворення. Особливої уваги заслуговує питання утворення біржі, адже дана інституція є місцем забезпечення ефективної взаємодії управлінських та фінансових інституцій. Визначено параметри багатофакторної моделі фінансового забезпечення місцевого самоврядування в умовах децентралізації державного управління.

Список використаних джерел

1. Аганбегян А. Г. Управление социалистическими предприятиями : Вопросы теории и практики. / А. Г. Аганбегян. – М. : Экономика, 1979. – 448 с.
2. Агафонов О. Ю. Определение показателей и критерия эффективности региональной конкурентоспособности / О. Ю. Агафонов // Економіка : проблеми теорії та практики : Зб. наук. пр. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2007. – Вип. 226. – Т. II. – С. 395–404.
3. Алимов О. М. Конкурентоспроможність національної економіки / О. М. Алимов, В. Н. Ємченко. – НАН України. – К. : Ін-т економіки, 2001. – 59 с.
4. Антонюк Г. Я. Теоретико-методологічні основи дослідження конкурентоспроможності регіону / Г. Я. Антонюк // Наук. пр. ЧДУ ім. П. Могили. – Серія. Економіка. – 2007. – Вип. 59. – Т. 72. – С. 118–124.
5. Бляхман Л. С. Организация управлением социалистическим предприятием : учебное пособие для студентов экон. специальностей вузов / Л. С. Бляхман, А. А. Маркин. – М. : Высш. шк., 1983. – 247 с.
6. Большой энциклопедический словарь : в 2 т. / гл. ред. А. М. Прохоров. – М. : Советская энциклопедия, 1991. – Т. 2. – 1991 – 768 с.
7. Брикова І. В. Теоретичні основи міжнародної конкурентоспроможності регіону / І. В. Брикова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.kneu.kiev.ua/data/upload/publication/main/ua/124/konkuren_regionu.doc
8. Бюджетний кодекс України : Закон від 8 лип. 2010 р. № 2456-VI, прийнятий ВРУ // Відом. ВРУ. – 2010. – № 50 – 51. – Ст. 572.
9. Верба В. А. Проектний аналіз : підручник / В. А. Верба, О. А. Загородніх. – К. : КНЕУ, 2000. – 322 с.
10. Гаєвська О. Б. Управління як соціальний феномен : монографія / О. Б. Гаєвська. – К. : КНЕУ, 2000. – 168 с.
11. Горожанкіна М. Економічні теорії і школи. Події. Імена. Ідеї : монографія / М. Горожанкіна, Є. Крихтін. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2001. – 198 с.
12. Грищенко В. В. Сутність і категоріальна відмінність понять “інститут” та “інституція” / В. В. Грищенко. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vdnuet/econ/2009_4/6.pdf. – Заголовок з екрану.
13. Дегтярьова І. О. Фактори підвищення конкурентоспроможності сучасного регіону / І. О. Дегтярьова [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Dutp/2009-1/doc_pdf/Degtyareva_IO.pdf

14. Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. 3. / С. В. Мочерний (відп. ред) [та ін.]. – К. : Академія, 2002. – 952 с.
15. *Жиляєва Н. М.* Механізм підвищення конкурентоспроможності регіону в умовах глобалізації / Н. М. Жиляєва // Сталий розвиток економіки : всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2011. – № 1. – С. 124–128.
16. *Капра Ф.* Паутина Жизни. Новое научное понимание живых систем / Ф. Капра. – К. : София, 2002 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.anaharsis.eu/holotropna/Frityof%20Капра%20Payajinata%20na%20jivota.pdf>. – Загл. с екрана.
17. *Коваленко М. А.* Фінанси регіону : навч. посіб. / за ред. М. А. Коваленка. – Херсон : Олді-плюс, 2010. – 312 с.
18. *Ковальська Л. Л.* Конкурентоспроможність регіону : теорія, методологія, практика : монографія / Л. Л. Ковальська, З. В. Герасимчук. – Луцьк : ЛНТУ, 2008. – 280 с.
19. *Кожевникова В. Д.* Конкурентоспроможність економіки регіону / В. Д. Кожевникова // Вісн. Львівської комерційної академії. – Серія : Економіка. – Вип. 7. – Львів : Коопосвіта. – 2005. – С. 58–63.
20. *Козлова О. В.* Научные основы управления производством учебник для инж.-экон. вузов / О. В. Козлова, И. Н. Кузнецов. – М. : Экономика, 1970. – 286 с.
21. *Лазор О. Д.* Інституціоналізація публічної самоврядної влади в Україні [Текст] : монографія / О. Д. Лазор. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2009. – 440 с.
22. *Ларіна О. Г.* Оцінка конкурентоспроможності регіонів в американській та європейській моделі розвитку / О. Г. Ларіна // Науковий вісник ЧДЕГУ. – 2011. – № 2 (10). – С. 54–59.
23. *Маркс К.* Капитал. Критика политической экономии [Книга 1. Процесс производства капитала] / К. Маркс – М. : Госполитиздат, 1953. – Т. 1. – 794 с.
24. *Мінченко М. В.* Планування та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів : підручник / М. В. Мінченко, Л. П. Чижов, А. В. Фролков. – Суми : Університетська книга, 2004. – 442 с.
25. Місцеві фінанси : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / М. А. Гапонюк, В. П. Яцюта, А. Є. Буряченко, А. А. Славкова. – К. : КНЕУ, 2002. – 184 с.
26. *Нехайчук Д. В.* Складові фінансового забезпечення регіону / Д. В. Нехайчук // Економічний аналіз. – 2011. – Вип. 9. – Ч. 1. – С. 216–220.

27. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – К. : Аконіт, 2001. – Т. 1. – 926 с.
28. Норт Д. Институциональные изменения : рамки анализа / Д. Норт // Вопросы экономики. – 1997. – № 3. – С. 6–17.
29. Ожегов С. И. Словарь русского языка : 70 000 слов / С. И. Ожегов ; под ред. Н. Ю. Шведовой. – М. : Рус. яз., 1990. – 917 с.
30. Основы управления социалистическим производством : учебник / под ред. Г. Л. Таукача, В.П. Дубоноса. – К. : Вища шк. Главное изд-во, 1989. – 303 с.
31. Перспективи становлення ринку муніципальних цінних паперів в Україні – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/june2009/12.htm>
32. Петухов Р. М. Управление повышением эффективности производства в отрасли (Цели, методы, пути реализации) / Р. М. Петухов, В. В. Волостных. – М. : Экономика, 1979. – 240 с.
33. Праченко Т. О. Фактори та передумови формування конкурентоспроможності регіонів / Т. О. Праченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vmsu/2008-01/08fvsvaiiv.htm
34. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР // Відом. ВРУ. – 1997. – № 24. – Ст. 170.
35. Райсберг Б. А. Системный подход в перспективном планировании : монография / Б. А. Райсберг, Е. П. Голубков, Л. С. Пекарский. – М. : Экономика, 1975. – 271 с.
36. Регіональне управління : навч. посіб. / Л. М. Зайцева, С. М. Серьогін, Н. Й. Коньщева [та ін.]; за наук. та заг. ред. Л. М. Зайцевої. – Дніпропетровськ : ДФ УАДУ, 2000. – 240 с.
37. Регіони України. Статистичний збірник / за ред. О.Г. Осауленка. – К. : Державна служба статистики України, 2011. – 783 с.
38. Рибаківа О. В. Конкуренція і конкурентоспроможність : економічна суть та фактори підвищення / О. В. Рибаківа // Науковий вісник Академії муніципального управління. – Сер. Економіка. – 2009. – Вип. 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_ekon/2009_7/09rovaif.pdf
39. Рой О. М. Система государственного муниципального управления / О. М. Рой. – СПб. : Питер, 2003. – 301 с.
40. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учебник / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум; Ун-т внутр. дел., 2000. – 704 с.
41. Словарь иностранных слов / гл. ред. Ф. А. Петрова. – М. : Рус. яз., 1980. – 624 с.

42. Статистичний збірник “Регіони України”, 2010 : в 2 ч. / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : 2011. – Ч. 1. – 368 с.
43. Теория управления социалистическим производством : учебник для студ. экон. спец. вузов / под ред. О. В. Козловой. – М. : Экономика, 1979. – 368 с.
44. Україна у цифрах у 2011 році. Статистичний збірник / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Державна служба статистики України, 2011. – 251 с.
45. Філонич В. С. Фактори та передумови формування конкурентоспроможності / В. С. Філонич, Т. О. Праченко, О. О. Носирев // Вісник Міжнародного Слов'янського університету. – Х., 2008. – Т. 11 – № 1. – С. 5–9.
46. Шпильова В. О. Особливості конкурентоспроможності регіонів в умовах України / В. О. Шпильова // Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія : Економічні науки. – Черкаси : ЧДТУ. – 2009. – № 24. – С. 184–187.
47. Щомісячний моніторинг основних індикаторів бюджетної та банківської систем України станом на 1 січ. 2012 р. – К. : Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень, 2012. – 56 с.
48. A Study on the Factors of Regional Competitiveness. A draft final report for The European Comission Directorate-General Regional Policy. – Access mode : ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/3cr/competitiveness.pdf – Title from screen.
49. Begg I. Cities and competitiveness. Urban Studies / I. Begg. – 1999. – Vol. 36. – P. 795–809.
50. Camagni R. On the concept of Territorial Competitiveness : Sound or Misleading? / R. Camagni // Urban Studies. – 2002. – Vol. 39. – N 13. – P. 2395–2411.
51. Cellini R. Pop competitiveness / R. Cellini, A. Soci – Banca Nazionale del Lavoro : Quarterly Review. – LV 220. – P. 71–101. – Access mode : <http://www.banksdaily.com/info/bnl>
52. Competitiveness, Productivity and Economic Growth across the European Regions / B. Gardiner, R. Martin, P. Tyler – London. – 2004. – Access mode : infomgt.bi.no/euram/material/p-brykova.doc
53. ECORYS. The Competitiveness of Places and Spaces. – Rotterdam/Leeds/Birmingham/Brussels. – 2004. – Access mode : www.isras.ru/files/File/Socis/2009-02/Brunezkene_08.pdf
54. Guidelines on Local Government Borrowing and Recent Developments in South East Europe. Which debt instrument is suitable? – Access mode : <http://www.nalas.eu/borrowing/3.html>

55. *Ostrom E.* An Agenda for the Study of Institutions / E. Ostrom // *Public Choice*. – 1986. – № 48. – P. 3–25.
56. *Porter M.* Competitiveness : Moving to the Next Stage / M. Porter, C. Ketels – DTI Economics Paper 3. – London : Department of Trade and Industry. – 2003. – Access mode : [https://members.weforum.org/pdf/GCR08/Chapter% 201.2.pdf](https://members.weforum.org/pdf/GCR08/Chapter%201.2.pdf)

З М І С Т

Вступ	3
1. Еволюція теоретичних положень щодо поняття “конкурентоспроможність регіонів” і його сучасний концепт	5
2. Категорія “активізація економічного розвитку” в системі оцінок регіонального управління	14
3. Діагностика стану і потенціалу розвитку регіональних фінансів як інформаційно-аналітична база для оцінки конкурентоспроможності регіону	23
4. Напрями підвищення ролі місцевого самоврядування у забезпеченні конкурентоспроможності територій	32
Висновки	41
Список використаних джерел	43

Наукове видання

Авторський колектив:

Бобровська Олена Юріївна, **Савостенко** Тетяна
Олександрівна, **Польська** Ірина Ернестівна, **Попруга**
Віталій Іванович, **Огданський** Кирило Миколайович,
Шевченко Лілія Гранитівна, **Каховська** Олена
Володимирівна, **Курінний** Олександр Володимирович,
Матвєєва Ольга Юріївна

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
РЕГІОНІВ У КОНТЕКСТІ АКТИВІЗАЦІЇ
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ**

Київ, НАДУ

Відповідальний за випуск *В. А. Дон*
Технічний редактор *Ю. О. Куценко*

Підп. до друку 30.05.2014.
Формат 60×84/16. Обл.-вид. арк. 2,57. Ум.-друк. арк. 2,79.
Тираж 20 пр.

Видавець і виготівник : Національна академія державного управління
при Президентові України
03680, м. Київ, вул. Ежена Потьє, 20, тел. 456-67-93.
E-mail: uvd.nadu@ukr.net

Свідцтво серії ДК № 1561 від 06.11.2003.